

Obsah

1. Úvod	7
2. Rodina Milady Petříkové-Pavlíkové	11
2.1 Anna Honzáková.....	11
2.2 Albína Honzáková.....	12
2.3 Theodor Petřík.....	13
2.4 Studia.....	15
3. Sociální jako charitativní	17
3.1 Sociální politika Československého státu, sociální aktivity dobrovolnických organizací a ženského hnutí.....	17
3.2 Útulný domov osamělým ženám.....	23
3.3 Útulna ochrany ženských zájmů.....	25
4. Sociální jako společenské	27
4.1 Ženský klub český - spolek.....	27
4.2 Ženský klub český - budova.....	33
4.3 Vliv pedagogické teorie na utváření MŠ jako architektonického typu.....	34
4.4 Budova mateřské školky – vývoj.....	38
4.5 Dvojřeví mateřské školy a jeslí primátora Dr. Vacka.....	46
6. Jiný pohled - sociální architektura jako dobový fenomén.....	49
7. Závěr	49
Seznam použité literatury a pramenů	50
Seznam obrazových příloh	53
Obrazová příloha	54

1. Úvod

Osobnost a dílo architektky Milady Petříkové-Pavlíkové jsem si jako téma své bakalářské práce vybrala ze dvou důvodů. Už při prvním letmém seznámení s architektonickou tvorbou Petříkové-Pavlíkové mne zaujala formální a obsahová šíře jejího zaměření. Kromě rodinných a nájemních domů (většinou ve spolupráci s manželem arch. Theodorem Petříkem) postavila několik budov, sloužících sociálním účelům, dále např. spolkový dům, budovu kempeličky nebo mateřskou školu. Věnovala se také návrhům vnitřního zařízení budov. Svě nejdůležitější stavby provedla v rozmezí let 1923 (první samostatně dokončený projekt) a 1950, kdy musela z politických důvodů zanechat svobodného podnikání a odešla do pražského Stavoprojektu, kde vypracovávala urbanistické návrhy, plány sídlišť, v Rudném projektu později také plány dolů. Kromě toho publikovala řadu odborných statí zabývajících se v té době aktuálními tématy – racionalizací domácnosti, českým venkovem nebo dětskými jeslemi. Dostupná je bohužel pouze jedna přednáška, která vyšla roku 1935 tiskem ve sborníku *Jak bydleti*.¹ Má práce sleduje pouze některá díla z tohoto tvůrčího období, které se vztahují ke stavitelským aktivitám českého ženského hnutí nebo mají výrazný společenský obsah.

Druhým důvodem je sepětí Milady Petříkové-Pavlíkové s tímto hnutím. Téma mne zajímá již řadu let a proto jsem uvítala možnost, doplnit si své dosavadní kusé znalosti o jednu z nejdůležitějších kapitol dějin českého feminismu. Petříková-Pavlíková byla s ženským hnutím spojena nejen svou tvorbou (budova Ženského klubu českého), ale především rodinnou vazbou. Byla neteří dvou významných feministických aktivistek – MuDr. Anny Honzákové, první české lékařky a PhDr. Albiný Honzákové, profesorky prvního dívčího gymnázia Minerva, jejíž „ušlechtilý charakter“ měl na Petříkovou, podle jejích vlastních slov, velký vliv.

Rodina ostatně hrála v životě architektky zcela zásadní a výjimečnou roli a proto část své práce věnuji také detailnějšímu popisu života některých blízkých příbuzných (zejména oběma tetám a manželovi) a jejich vlivu na vývoj osobnosti nebo tvůrčí a odborné směřování Petříkové-Pavlíkové.

---

¹ PETŘÍKOVÁ-PAVLÍKOVÁ Milada: *Byt samostatné ženy*, in: *Jak bydleti* (cyklus přednášek), Praha 1935, 17-26.

Přívlastek sociální, který se objevuje v názvu mé práce, je možné chápat jako pečující o potřebné a ekonomicky slabší vrstvy nebo ve společenském smyslu slova. Vznik prvních dvou budov, Domova pro osamělé ženy a Sociálního ústavu pro ochranu žen bez přístřeší s malými dětmi byl iniciován a financován dobročinnými občanskými sdruženími. Budova Ženského klubu českého může být vnímána jako symbol vítězství emancipačních snah mnoha generací českých žen a jejich cesty z pohodlí a intimity společenských salonů i prostých domácností do veřejného společenského prostoru. Mnohapatrová budova poskytovala dostatek místa pro kulturní vyžití, setkávání i spolkovou práci. Poslední stavba, Mateřská škola a jesle Dr. Vacka, spadá již do prvních let po druhé světové válce. Z hlediska svého typu má tato budova výjimečné postavení, neboť péče o děti a mládež byla v moderní společnosti vždy prioritní a často z nejrůznějších úhlů diskutovaná. Jednalo se o jakýsi prototyp, který měl sloužit za vzor další výstavbě. Předpokládaný rozvoj této stavební disciplíny se sice v bezprostředně následujících letech nekonal, zajímavé je nicméně nahlédnout koncepci stavby z hlediska typologie budov. Každá ze zmíněných realizací je zajímavá z jiného důvodu a domnívám se že bude na místě více přiblížit politický a společenský kontext, ve kterém budovy vznikaly.

Téma nebylo dosud odbornou literaturou podrobně zpracováno, existuje však několik drobných odkazů k osobnosti architektky. Například Rostislav Švácha zahrnul tvorbu obou manželů do své knihy *Od moderny k funkcionalismu* (v prvním vydání z roku 1985 jím věnuje více prostoru). Zmiňuje je však výhradně v souvislosti s jinými architekty, nikoliv samostatně.² Stručný medailonek Petříkové-Pavlíkové byl v roce 2003 publikován ve výstavním katalogu *Povolání: architektka*. Informace zde otištěné byly vesměs převzaté z nekrologů architektky a jedná se tudíž pouze o souhrn jejích hlavních tvůrčích aktivit bez podrobnějšího popisu díla či snahy o jeho interpretaci.³ Hubert Guzik začlenil osobnost architektky Petříkové do své diplomové práce *„Žena a architektura“*. Tři hlavní kapitoly vyšly následně v rozmezí několika let jako samostatné texty v časopise *Umění*. Článkem *„Diogenova rodina. Kolektivizace bydlení v Čechách 1905-1948“*⁴ navazuje na svůj o dva roky starší text *„Líná Zuzanka“* *Avantgarda*,

---

² ŠVÁCHA Rostislav: *Od moderny k funkcionalismu*, Praha 1985, 218.

³ MACHONIN Jan / RYNDOVÁ Soňa / VALCHÁŘOVÁ Vladislava / VINTROVÁ Alena (ed.): *Povolání: architekt[ka]* (kat. výst.), Nová síň, Praha 2003

⁴ GUZIK Hubert: *Diogenova rodina. Kolektivizace bydlení v Čechách 1905 - 1948*, in: *Umění* LIV, 2006, 162-176

⁴ GUZIK Hubert: *„Líná Zuzanka“* *Avantgarda, ženy a taylorismus v československé domácnosti*, in: *Umění* LII, 2004, 247-260

ženy a taylorismus v československé domácnosti“⁵, ve kterém se zabývá fenoménem racionalizace architektury, jejím původem v americkém hnutí taylorismu, recepcí jejího vývoje na teoretickém i praktickém poli. V Diogenově rodině poukazuje na souvislost mezi avantgardním a feministickým architektonickým diskurzem. Představitelé obou zmiňovaných hnutí citlivě reagovali na zahraniční impulsy, ve svých textech se věnovali nejaktuálnějšími odbornými tématům a využívali je pro propagaci svých zájmů. Guzik sleduje a porovnává východiska obou táborů, popisuje rozdílnost interpretace určitých společných bodů a v závěru přiznává určitou prozřetelnost a realističtější pojetí problému feministické straně. Některé budovy Petříkové-Pavlíkové využívá Guzik jako ilustraci kolektivní architektury sociálního, nikoliv socialistického rázu. Text „Jak projít uchem jehly? Emancipace žen v architektonických povoláních 1918-1948“⁶ zkoumá postavení žen na pracovním trhu v uvedeném období, poukazuje na rozpory mezi veřejně proklamovaným zrovnoprávněním žen s muži ve všech sférách života a přetrvávajícími předsudky, které do jisté míry akceptovaly i mnohé ženy, včetně těch vysokoškolsky vzdělaných. Tradiční stereotypní představy o kreativních schopnostech žen (nápodoba vnějších dojmů, vztah k módě, cit pro detail a drobnou dekorativní činnost apod.) přežívaly i v období první republiky, avšak změna situace na pracovním trhu (emancipace žen v profesní sféře během první světové války) a rozvoj nových povolání si vynutily určitý posun v interpretaci a aplikování těchto mýtů. Vžitá představa ženy jako ochránkyne rodinného krbu redukovala architektonické povolání (v případě žen architektek) na projektování lidského obydlí – bytu. Guzik zde cituje některé pasáže z textů Milady Petříkové-Pavlíkové, ve kterých se architektka vyjadřuje ke svému povolání. Tématu mé bakalářské práce se zdánlivě nejvíce blíží článek Evy Uhrové „První česká inženýrka architektka Milada Petříková-Pavlíková a její stavby sociálního charakteru z let 1924-1932“.⁷ Uhrová však také pouze populární formou shrnuje

---

⁵ GUZIK Hubert: Jak projít uchem jehly? Emancipace žen v architektonických povoláních 1918 - 1948, in: Umění LVI, 2008, 426-436

⁶ UHROVÁ Eva: První česká inženýrka architektka Milada Petříková-Pavlíková a její stavby sociálního charakteru z let 1924-1932, in: Věstník Grantového projektu KSČ a radikálního socialismu v Československu 1918-1989, 2003, č.7-8, nepag.

základní fakta a nepojednává o širším společenském kontextu, který podobu i účel staveb determinoval.

Materiály a podklady pro své bádání jsem nalézala nejen v odborné literatuře tehdejší i současné, ale zejména v dobovém tisku. Zevrubněji jsem prozkoumala několik architektonických titulů (Stavba, Stavitel, Styl, Architektura, Architekt SIA a další) a také některé významnější ženské časopisy (např. Eva, Ženská rada, Žena a domov), které pravidelně referovaly o situaci v ženském hnutí a konečně periodika specializující se na sociální politiku státu a sociologická bádání.

Plány k budovám poskytly archivy stavebních odborů jednotlivých městských částí. K pozůstalosti architektky, která je uložena v archivu Národního technického muzea, jsem bohužel neměla přístup z důvodu momentálně probíhající rekonstrukce budovy. K dispozici jsem měla soupis staveb a jiných projektů (vnitřního zařízení) a fotografie plánů, které mi laskavě poskytli Mgr. Lucie Váchová a Robert Vejvoda z NTM. Jsem si vědoma toho, že se jedná o důležitý zdroj informací, jeho absenci jsem se nicméně snažila nahradit jinými cestami.

Osobnostní profil architektky jsem se snažila získat ze studia pozůstalostí sester Honzákových, které jsou uloženy v Památníku národního písemnictví. Tomuto účelu posloužila zejména pozůstalost Albíny Honzákové, která obsahuje velké množství dokumentů osobních i vztahujících se k historii ženského hnutí. Albína Honzáková byla totiž jakousi samozvanou kronikářkou hnutí, ale také života svého a svých blízkých a díky jejím „Pamětem“ jsem mohla blíže poznat rodinu Milady Petříkové-Pavlíkové a vytvořit si názor na některé rysy její osobnosti.

2. Rodina Milady Petříkové-Pavlíkové

Dětství a mládí Milady Petříkové-Pavlíkové vyznívá téměř idylicky. Vyrůstala v rodině, kde vzdělání a osobní angažovanost ve veřejných věcech hrály značnou roli a měla tak ve svém nejbližším okolí hned několik příkladů hodných následování.

Narodila se 22. srpna 1895 v Táboře Marii Pavlíkové roz. Honzákové a MUDr. Josefu Pavlíkovi (1861-1926). Otec byl hrdým vlastencem. Založil V Táboře Spolek pro postavení Husova pomníku (jeho dokončení v roce 1928 se však již nedožil), inicioval uspořádání první výstavy o Janu Husovi (1906), která zaznamenala nebývale velkou návštěvnost. Soudě dle jeho přezdívky „lékař-lidumil“, požíval u svých pacientů velké oblíbenosti.

O pět let mladší sestra Milady Petříkové-Pavlíkové Libuše (provdaná Paserová) zvolila dráhu operní pěvkyně. Studovala zpěv v Praze a od roku 1920 v Miláně. Jako první česká pěvkyně získala v roce 1929 angažmá v samotné La Scale. Ve své nové domovině propagovala celý svůj život českou hudbu, pomáhala českým hudebníkům v zahraničí a podporovala je.

O rodině matky Marie Pavlíkové (n. 1872) se dochovalo více zpráv. Pocházela ze šesti dětí, měla dvě sestry, o nich bude ještě řeč a tři bratry. Druhorozený Bedřich (n. 1870) pokračoval, stejně jako později Anna, v otcových šlépějích (Jan Alois Honzák byl lékařem v Kopidlně a osobním lékařem a přítelem hraběte Ervína Šlika). Roku 1906 se stal primářem chirurgie v královéhradecké nemocnici, kterou posléze jako její ředitel zmodernizoval a rozšířil. Roku 1889 zemřel Jan Alois Honzák a rodina přesídlila do Prahy. Dvě nejmladší sestry, Anna a Albína, pak navštěvovaly první dívčí gymnázium Minerva.⁸

2.1 Anna Honzáková

S budoucím vysokoškolským studiem Anny Honzákové (1875-1940) se počítalo od první chvíle. Matka spolu se synem Bedřichem sestavili rozpočet na následujících dvanáct let a Anna Honzáková po mnohých komplikacích skutečně dosáhla svého cíle. Roku 1901 jí bylo po pětiletém hospitování na lékařské fakultě Karlovy univerzity povoleno skládat rigorosa a konečně

---

⁸ BÍLEK Karel: LA PNP, fond Albína Honzáková, Praha 1997, edice inv. č. 538.

17. března 1902 promovala jako první žena-lékařka v pražském Karolinu (dvě její předchůdkyně byly nucené promovat a svou službu vykonávat v zahraničí). I v následujících letech ale musela tvrdě bojovat a neúnavně prosazovat svou volbu. Šéf gynekologicko-porodnické kliniky, prof. Karel Pawlik, jí nechtěl přijmout na úprázdňené místo asistenta, protože se obával, že by si jakožto žena nezískala u elévů potřebný respekt. Anna si tedy otevřela vlastní praxi v Praze na Moráni a naštěstí si brzy získala důvěru svých pacientek. Od roku 1905 také vykonávala praxi školní lékařky na gymnáziu Minerva. Její další činnost výstižně shrnula Albína Honzáková ve svých Pamětech: „V roce 1930 založila z podnětu Plamínkové Sdružení českých lékařek a byla první předsedkyní jeho. Nový spolek se stal členem Ženské národní rady a členem Mezinárodního sdružení lékařek. Při své velké zaměstnanosti jako lékařka vždy živě se zúčastnila jakmile šlo o problémy, ať to byla otázka dívčího studia při zřizování lyceí, nebo §144. Také přednášková činnost MUDr. Honzákové je značná. Byly to jednak přednášky odborné, zdravotně výchovné, jednak feministické. Po řadu let vyučovala MUDr. Honzáková na dívčím oddělení Obchodní akademie v Praze II. hygieně. Z písemných projevů jmenujme články v knihách: Masaryk a ženy, Studentky let 1890-1930, Kniha života F.F. Plamínkové. V rukopise ještě jest cenná studie o MUDr. Anně Bayerové. Tato aktivita vyplývá z vnitřní jistoty, která jí byla od počátku dána. Jako jistě šla ve vzdělání, tak v praxi lékařské a konečně v činnosti veřejné. Jasný duch, pevná ruka pojí se u MUDr. Honzákové s přelaskavým srdcem. Starat se o potřebné, pomáhat lidem hmotně i mravně z nezaviněné bídy, vychovávat děti, to vše pokládá za svou lidskou povinnost...“⁹

2.2 Albína Honzáková

Albína Honzáková (1877-1973), nejmladší ze šesti dětí, byla zanícenou feministkou prakticky již od raného mládí. Zaznamenané útržky vzpomínek dobře dokumentují duchovní vývoj mladé dívky, citlivě vnímající jakoukoli znevažující poznámku na ženské pokolení a velmi brzy si uvědomující význam vzdělání pro budoucí možnosti žen. Patřila k prvním absolventkám pražské filozofické fakulty. Roku 1914 obdržela titul doktorky Filozofie. Mezi léty 1902 a 1935 působila na gymnáziu Minerva jako profesorka dějepisu a zeměpisu (s jednoletou přestávkou, kdy vyučovala na gymnáziu v Trenčíně). Ze vzpomínek jejích bývalých žákyň, které byly publikovány v tisku většinou ku příležitosti významných životních jubileí Albíny Honzákové,

---

⁹ BÍLEK Karel: (pozn. 8)

vyvstává obraz pedagožky zaujaté pro svůj obor a schopné probudit zájem svých studentek poutavým vyprávěním a za použití netradičních vyučovacích metod. Albína Honzáková byla jednou z hlavních aktivistek ženského hnutí, členkou několika sdružení a spolků, neúnavnou propagátorkou feminismu. Svůj život zasvětila pedagogické a osvětové práci a ještě v devadesáti se dokázala těšit ze života a nepřestávala věřit v lidské dílo. Byla to právě ona, která měla na mladou Miladu Pavlíkovou velký vliv, podporovala jí ve snaze uspět při studiu na pražské technice a nepřestávala zdůrazňovat, že realizovat se ve vysněné profesi je jedním z největších darů. Vztah těchto dvou žen, neteře a tety, byl zřejmě velmi blízký. V dobách svého studia bydlela Milada u svých tet v bytě na Moráni, Albína zase své poslední roky trávila v rodině Petříkových. V jednom z dopisů nazvala Albína Miladu svou duchovní dcerou. Milada pro ni byla zřejmě živoucím důkazem, že oběti, které musela ona sama položit (až do roku 1919 musely vysokoškolsky vzdělané ženy dodržovat celibát) nebyly zbytečné.¹⁰

2.3 Theodor Petřík

Se svým budoucím manželem se mladá Milada Pavlíková setkala na pražské technice, kde profesor Petřík vyučoval. Brali se roku 1921, pár dní potom, co Pavlíková obdržela vysokoškolský diplom. Společně projektovali několik rodinných domů, činžovní dům a své odborné zkušenosti poskytl Theodor Petřík i u staveb, které navrhovala architektka sama. Odborný přínos Theodora Petříka a jeho průkopnické snahy nebyly dosud podrobněji zhodnoceny. Pokusím se zde alespoň ve zkratce nastínit náplň jeho profesního života, neboť se domnívám, že názory Theodora Petříka na architekturu, její formální i obsahovou podstatu a zodpovědný a skromný přístup k zadaným úkolům, se do značné míry shodují s osobní filozofií jeho ženy.

Theodor Petřík se narodil roku 1882 v rodině táborského lékaře Františka Petříka. Po absolvování reálného gymnázia odešel do Prahy, aby se na pražské technice věnoval studiu oboru architektura a pozemní stavitelství. Roku 1910 získal titul doktora technických věd, roku 1914 se habilitoval na odbor zemědělského stavitelství, roku 1920 se stal mimořádným a roku 1923 řádným profesorem a současně přednostou nově založeného ústavu zemědělského stavitelství na Vysoké

---

¹⁰ BÍLEK Karel: (pozn. 8)

škole zemědělského a lesního stavitelství. (V letech 1927-28 byl děkanem.) Přestože se ve svých prvních návrzích a realizovaných projektech věnoval reprezentačním a obytným budovám, nejdůležitější oddíl jeho práce tvoří právě zemědělské stavitelství. Ve snaze proniknout do nového oboru, podnikl několik studijních cest do zahraničí (Nizozemí, Dánsko, Německo, Belgie, Švédsko). U nás byl v tomto směru skutečným průkopníkem, neboť jak sám uvedl: „...*Bylo to pole architektury, kde pracovalo u nás i v cizině málo vysokoškolských odborníků a k němuž směřoval zájem jak veřejnosti, tak architektů více pro stránku národopisnou a dekorativní, než pro jeho vlastní obsah a účel.*“¹¹

Obsah a účel, to byly dvě podmínky, kterými se architekt Petřík ve své tvorbě řídil především, neboť jakékoliv technické stavby musejí být především ekonomické a to jak z hlediska nákladů vynaložených na jejich stavbu a provoz, tak ve své praktické užitnosti pro účely, jimž slouží. Estetická stránka věci, ale nebyla rozhodně druhořadá. Ve svých odborných statích Petřík opakovaně zdůrazňoval nutnost, zachovat historický a krajinný ráz místa. Souladu mezi novostavbou a jejím bezprostředním okolím se ovšem nemělo docílit nějakou otrockou nápodobou historických architektonických článků nebo lidového dekoru. Petřík doporučoval volit střídmeho formálního výrazu, odpovídajícího současnému architektonickému vývoji s ohledem na specifické rysy venkovských staveb, zejména jejich měřítko, typ a sklon střech nebo charakteristické půdorysné řešení.

Kromě toho se Theodor Petřík zabýval racionalizací půdorysné skladby a dbal na logické rozmístění obytných místností (pokud se jednalo o statek) ve vztahu k hospodářské části, s důrazem na udržování, co možná největší hygieny. U staveb výlučně hospodářských promýšlel do detailů každodenní pracovní provoz a vyvíjel typizované architektonické články a koncipoval normy, které usnadňovaly a zlevňovaly celý proces. Své prototypy podroboval zkouškám v Ústavu pro zemědělskou spravovědu a na školním statku v Uhřiněvsi, věnoval se také konzultační činnosti a samozřejmě hojně publikoval a až do zavření českých vysokých škol v roce 1939, propagoval své poznatky před nastupující generací.

---

¹¹ STARÝ Oldřich, Architekt Prof. Dr. Theodor Petřík, in: Architektura III, 1941, 137sq.;

CAIVAS Karel: In memoriam architekta Prof. ing. Dra Theodora Petříka, Architektura III, 139-141; KOŠATKA Bedřich: K 100. Výročí narození architekta Theodora Petříka, in: Architektura 9/1982, 421.

Opomenout nesmím ani další stavby Theodora Petříka. Upozornil na sebe již svým raným projektem v soutěži na dostavbu Staroměstské radnice(1909), který pojal v duchu barokního klasicismu. Provedl úpravy několika historických budov v rodném Táboře (např. kruhová přístavba a přestavba staré spořitelny, 1910), kde dlouhá léta působil jako konzervátor památek. Roku 1920 navrhl pro Český klub turistů rozhlednu Hýlačka, inspirovanou husitskou hláskou. (Podle této drobné stavbičky vyrostla roku 1932 na Kapelském vrchu nedaleko města Žamberka téměř úplně stejná rozhledna-Rozálka.) S Janem Chomutovským se podílel na koncepci a architektonické podobě Jihočeské výstavy, která se ukutečnila roku 1929 v Táboře.¹² Projektoval školní budovy, nájemní domy, rodinné vily, továrny, skladiště, sila, statky a mnoho dalších typů budov.

Formálně se ve svých návrzích pohyboval v rozmezí klasické wagnerovské moderny konzervativnějšího rázu, místy se odkazující ke Kotěrovi, místy směřující k purismu. Reflekoval fázi obloučkového kubismu, jenž jeho naturelu zřejmě vyhovoval lépe, než předchozí krystalinická etapa. Hlavně ve stavbách některých rodinných domů se projevuje duše památkáře, dbajícího na kontext, do kterého bude nová budova zasazena. Hospodářská stavení prozrazují inspiraci holandskou architekturou. Fond Theodora Petříka se částečně dochoval v archivu NTM. Soupis veškerých i nezrealizovaných prací provedla po jeho smrti Milada Petříková-Pavlíková.¹³

2.4 Studia

V roce 1906 přišla malá Milada Pavlíková do Prahy a stala se žačkou prvního českého dívčího gymnázia Minerva, kde učila její teta Albína. Sama Petříková kladla počátky své ho zaujetí architekturou právě do dob gymnaziálních studií: „...*K historickým výkladům se navazovaly vycházky do museí a uměleckých výstav Mánesa aj., do starých pražských paláců nebo soukromých zahrad. Jak jsem ráda na ně chodívala! Dojem z takového uměleckého díla, ať už to byl obraz, architektura nebo něco jiného, se ve mně zakořenil a působil. Začínala jsem se učit oceňovat krásu výtvaru a skutečně ji celou duší vnímat. Myslím, že tyto dojmy silně spolupůsobily na pozdější rozhodnutí mé životní dráhy, která byla tehdy nezvyklou volbou absolventce*

---

¹² ŠTĚPÁN František, Katalog Jihočeské výstavy v Táboře, spojené s výstavou čsl. Válečnictví, Tábor 1929

¹³ Práce architekta Prof. Dra Theodora Petříka (sestavila Milada Petříková-Pavlíková), Architektura III, 1941, 142.

*klasického gymnasia. Architektura se mi zdála nejkrásnějším oborem, líbila se mi svým širokým polem působnosti itím, že se všechna výtvarná umění v ní mohla spojit v jedne celek.*¹⁴ „Spolupůsobily“ také přednášky (Zd. Wirtha a V. V. Štecha) o umění a architektuře, které mladá gymnazistka navštěvovala v Osvětovém svazu a Umělecké besedě a pro jejichž obsah byla „zanícená“.¹⁵ Na přímluvu otce se pak byla skutečně přijata na Českou vysokou školu technickou, ovšem pouze jako soukromá hospitantka, neboť studovat na technice nebylo v té době ještě ženám dovoleno a vídeňské ministerstvo kultu a vyučování odmítalo, přes opakované žádosti její a přímluvu poslance a říšského rady prof. Smrčky z Brna, studium povolit. Až do roku 1918 dostávala Milada vysvědčení bez razítek. Řádnou posluchačkou byla tedy uznána až po vzniku Československé republiky a konečně, v roce 1921, se dočkala absolutoria. Předseda druhé státní zkoušky Josef Fanta jí při této příležitosti řekl: *„Vítám vás srdečně mezi architekty jakožto první ženu československou v tomto oboru a přál bych vám, aby brzy za vámi následovaly další a aby vznikla dobrá spolupráce mezi muži a ženami.*“¹⁶ A Časopis československý inženýrův a architektův otiskl drobnou noticku: *„ČEST PRVNÍM. Tento měsíc složila první žena architekt slečna Milada Pavlíková s vyznamenáním II. státní zkoušku z odboru pozemního stavitelství na české vysoké škole technické v Praze. Za rakouské vlády mohla studovati pouze jako mimořádná posluchačka, teprve v době naší samostatnosti sbor profesorský vymohl řádné studium s právem veřejnosti též ženám. Kolegové studenti ocenili tento akt podáním kytice slečně architektovi u příležitosti její státní zkoušky na znamení souhlasu ve společném úsilí se ženou na tomto svém poli působnosti. Doufejme, že po boku svého muže, architekta Dra Th. Petříka, profesora české techniky v Praze, za něhož v tyto dny se provdala, uplatní cele svá práva a nadání v architektonické tvorbě v praktickém životě.*“¹⁷

---

¹⁴ PETŘÍKOVÁ-PAVLÍKOVÁ Milada: Ze školy a ze života, in: Honzáková Albína (ed.): Československé studentky let 1890-1930 - ke čtyřicetiletí založení Minervy, Praha 1930, 202.

¹⁵ Československý architekt XXI, 1975, č.23-24, 10.

¹⁶ PAŘEZOVÁ E.: První česká inženýrka architektka – Milada Petříková, in: SMĚŘIČKOVÁ Helena (ed.): První české dívčí gymnázium – 1890-1990 (sborník ke 100. výročí), Praha 1990, 85.

¹⁷ Časopis československý inženýrův a architektův XX, Praha 1921, s.58

3. Sociální jako charitativní

Čtyři stavby Milady Petříkové-Pavlíkové, které jsem pro tuto práci vybrala jako exemplární, můžeme rozdělit (jak už jsem výše naznačila) do dvou skupin. První dvě budovy, Domov pro osamělé ženy (projekt 1922, 1923-34) a Útulna ochrany ženských zájmů (1928) spadají do kategorie staveb charitativních. Obě byly dokončeny v prvním desetiletí trvání československého státu. Jak tento stát pečoval o své potřebné, jakým způsobem se konsolidovala jeho sociální politika a jakou úlohu při tom sehrálo ženské hnutí a charitativní spolky obecně? Na tyto otázky se pokusím alepoň ve stručnosti odpovědět v následující kapitole.

3.1 Sociální politika československého státu, sociální aktivity dobrovolnických organizací a ženského hnutí

Zákonodárství první republiky navazovalo na rakousko-uherský model, v mnoha bodech bylo ale samozřejmě nutné provést změny a reagovat na stávající specifickou situaci státu. Československo tvořily země české (vč. Moravy a Slezska), Slovensko a Podkarpatská Rus a zatímco dva posledně zmiňované regiony měly výrazně zemědělský charakter, na českém území se nacházelo 60-70% průmyslové kapacity bývalé habsburské monarchie, hospodářský vývoj (a s ním související existenční situace obyvatel daného území) postupoval tudíž i v následujících letech nerovnoměrně.¹⁸

Utváření sociální politiky Československé republiky bylo predestinováno situací, ve které se nově ustanovený stát bezprostředně po první světové válce nacházel. Z bitevních polí se domů vracelo množství demobilizovaných vojáků, jejichž pracovní místa musela být v době jejich nepřítomnosti obsazena ženami a mládeží. Zastavení válečných objednávek mělo za následek masové propouštění a nezaměstnanost prudce stoupala. Do vlasti se také po letech navraceli emigranti (hlavně z USA nebo Češi a Slováci žijící na území bývalého Rakouska-Uherska). Pro tyto navrátilce neměla republika dostatek bytů. Od začátku října 1918 muselo obyvatelstvo navíc bojovat s pandemií španělské chřipky, která během posledních válečných měsíců zachvátila

---

¹⁸ HARNÁ Josef: První Československá republika, in: PÁNEK Jaroslav / TŮMA Oldřich a kol.: Dějiny českých zemí, Praha 2008, 317.

velkou část světa. Ceny potravin rostly výrazně rychleji než mzdy zaměstnaných, rozbujela se lichva s potravinami a dalšími životními potřebami. Záhy po zveřejnění Washingtonské deklarace vydal Národní výbor a posléze Národní shromáždění několik nařízení, která měla zamezit únikům majetku ze státu, regulovat finanční toky a zlepšit pracovní a životní podmínky dělníků, nezaměstnaných, navrátilivších se vojáků i válečných invalidů. Ani tato okamžitá aktivita politických činitelů nezabránila vzrůstání nespokojenosti chudší části obyvatelstva a radikalizaci dělnického hnutí. Již v roce 1918, ale zejména v následujícím roce proběhlo několik sociálních bouří, které byly na čas uklidněny zavedením dalších vládních opatření.¹⁹

Program Ministerstva sociální péče usiloval v první řadě o odstranění sociálních nedostatků zaviněných válkou (péče o nezaměstnané, opatrování bytů potřebným, péče o válečné invalidy) a zároveň se snažil doplnit sociální zákonodárství tam, kde vykazovalo mezery a vytvořit sociální reformy trvalé povahy (úprava pracovních podmínek a zlepšení životních podmínek pracujících vrstev; dále také ochrana mládeže a péče o vystěhovalce – reemigranty).²⁰

Již 10. prosince 1918 byl vydán zákon o podpoře nezaměstnaných (demobilizovaných vojáků a propuštěných válečných dělníků), neboť: „*Bylo příkazem nejen sociálního cítění, ale i státnické opatrnosti, podporovati nezaměstnané, aby nebyli nedostatkem a bídou dohnáni k činům neprozřetelným, které by mohly ohroziti mladý, tvořící se stát.*“²¹

Další zákony a vládní opatření sociální povahy následovala v rychlém sledu. Stát změnil pracovní dobu na osmihodinovou, zlepšil úrazové a nemocenské pojištění, přísně omezil práci dětí, prosadil prvky tovární samosprávy ad.²² Ne všechna opatření byla okamžitě úspěšná, zaměstnavatelé neměli vždy vůli nové zákony naplňovat v praxi (osmihodinová pracovní doba, placené dovolené).²³ Na dodržování zavedené sociální politiky začaly v mnohem větší míře, než dříve dohlížet odborové organizace.²⁴ Úroveň své sociální ochrany náležela Československá republika na sedmé až desáté místo v Evropě, v několika případech přistoupila k určitým radikálním řešením mezi prvními (v Evropě; např. úprava pracovní doby), jiné smlouvy

---

¹⁹ KÁRNÍK Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938), Díl I. Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918-1929), Praha 2000, 50.

²⁰ DOBIÁŠ Kazimír: Sociální politika Československé republiky v prvním desetiletí jejího trvání, Praha 1929, 3.

²¹ Ibidem 4.

²² KÁRNÍK (pozn. 19) 518.

²³ KÁRNÍK (pozn. 19) 519.

²⁴ Ibidem 518.

ratifikovala se upožděním (zákon o dovolené). Všeobecně ale platí, že se Československo patřilo mezi těch několik států, jejichž sociální systém byl nejuplněnější.²⁵

Sociální problematika byla v té době vnímána velice vážně, sociologie jako věda se teprve konsolidovala. Na jejím utváření měl nemalý podíl prezident Masaryk. a jeho dcera Alice, která podstatu tehdejší sociologie popsala takto: „*Chceme z jednotlivých, praktických případů, induktivně poznat strukturu společnosti. Nabytí vlastního jasného názoru. Vidět ve skutečnosti, oč konkrétně jde v sociální otázce. Uvědomit si, že všichni máme účast na jejím řešení [...]. Pracovník Soc. sekce musí si nasbírat hodně praktických zkušeností sociálních, nehledě k momentu paedagogickému a psychologickému [...]. Poznání prostředí velkoměsta, jeho stíny, uvidí z vlastního názoru dědičný vliv alkoholu, pozná prostředí, v němž se rodí prostituce, pozná bídu nejnižších vrstev, v níž se rodí zločiny, uvidí dělníka, jak žije, jak bydlí.*“²⁶ Sociologická sekce Svazu československého studentstva (zal. 1911) v podstatě suplovala řádný sociologický seminář, který měl vzniknout na návrh prof. Masaryka při české právnické fakultě Karlo-Ferdinandovy univerzity.²⁷ Masaryková, předsedkyně a reprezentantka celé organizace, stála v čele tzv. praktického oddělení, které se zabývalo konkrétními sociálními případy v praxi a postupovalo v součinnosti s příslušnými institucemi. Členové Sekce například osobně doučovali několik smíchovských dětí ze zanedbaných rodin a převzali osobní dohled nad nalezinci na Smíchově, Břevnově a Košířích, navštěvovali věznice a zkoumali zdejší podmínky, kontrolovali dodržování vyhlášek o dětské práci, studovali vývoj dětí z rozvrácených a sociálně slabých rodin, zabývali se sociálním a zdravotním zákonodárstvím, organizovali zdravotní péči a kritizovali také mzdové znevýhodnění žen.²⁸ V roce 1920 byl při ministerstvu sociální péče ustanoven Sociální ústav republiky československé, jehož úkolem bylo kromě vědecké činnosti, propagovat sociální pokrok a také působit a na základě sebraného materiálu regulovat kroky ministerstva.²⁹

²⁵ KÁRNÍK (pozn. 19) 522.

²⁶ LOVČÍ Radovan: Alice Garrigue Masaryková - život ve stínu slavného otce, Praha 2007, 112.

²⁷ Ibidem 111.

²⁸ LOVČÍ (pozn. 26) 114.

²⁹ DOBIÁŠ (pozn. 20) 75.

Podrobný výčet úkolů podal Dobiáš takto: „...Na základě sebraného sociálně-politického materiálu pěstovati vědecké zkoumání, ale také propagovati sociální pokrok a konečně působiti i na činnost ministerstva sociální péče. Sbírání materiálu obstarává zejména Sociální archiv a knihovna ústavu, o propagaci se stará ústav pořádáním přednášek a debat, při nichž jsou probírány důležité sociálně-politické otázky významu nejen vnitrostátního, ale i mezinárodního. Účelu propagačnímu slouží také vydávání rozmanitých publikací a vydávání časopisu Sociální revue. Pořádáním přednášek cizích sociálně-politických pracovníků navazuje

Z uvedených faktů je zřejmé, že úspěšná sociální politika byla vnímána jako jeden z pilířů konsolidace demokratického zřízení státu. Samotný stát ovšem nemohl zasáhnout do všech sfér společenského života a vyřešit veškeré tíživé problémy, které doba přinesla. V některých oblastech se proto spoléhal na dobrovolnou sociální péči, provozovanou dobrovolná různými dobrovolnickými spolky i většími organizacemi. Aktivity zaměřené na sociální podporu žen v těžkých životních situacích spadaly převážně právě do sféry charitativních spolků a byly ve valné většině případů organizovány ženami. Iniciativa ženského hnutí v této problematice má svůj původ již v první polovině 19. Století. Už první ženské spolky se snažily zlepšit a stabilizovat svízelnou situaci těžce pracujících žen, nebo těch které se na okraji společnosti ocitly např. po smrti manžela. Jednalo se buď o podporu přímou, tedy finanční nebo naturální, nebo o snahu vymyslet nějaké efektivní preventivní opatření. Dívky z chudých rodin, které musely nastoupit brzy do služby, aby vypomohly s rodinným rozpočtem, nemohly často ani dokončit povinnou školní docházku, jejíž délka se konec konců poměrně často měnila. Jako nekvalifikované pracovní síly neměly většinou naději na zásadní zlepšení existenčních poměrů. Do podobné situace se ale mohly dostat také ženy pocházející ze středního stavu. Pokud se totiž ženu nepodařilo provdat, což nebyl vzhledem k nevyváženému poměru mužů a žen ve společnosti ojedinělý jev, zůstávala většinou s rodinou bratra nebo žila u jiných příbuzných. Takové nešťastnice vnímala tehdejší společnost jako osoby druhé kategorie, někdy vedly tyto ženy skutečně krušný život v pozici služky, chůvy a poskoka rodiny, která je živila. Bez prostředků mohla zůstat i žena ovdovělá, pokud jí manžel nestihl dostatečně zajistit. Aktérky ženského hnutí logicky uvažovaly, že by se šance takových žen výrazně zvýšily, kdyby se jim již od raného mládí dostalo dostatečného vzdělání a průpravy v některém konkrétním povolání.

Sociální ústav I styky mezinárodní, které pěstuje také svou účastí v rozmanitých mezinárodních korporacích, účastí na mezinárodních sjezdech a konečně i činnosti informační. V S. ústavě pracují společně vědecktí teoretikové a praktikové, a to z řad zaměstnanců i zaměstnavatelů. Tato společná práce poskytuje, pokud běží o činnosti ústavu jako odborného poradního sboru ministerstva sociální péče, záruku, že návrhy sociálního ústavu budou vědecky správné a praktické potřebě vyhovující. Aby byla umožněna účast v studiu i těm, kteří pro stanovený uzavřený počet nemohou být členy S. ústavu, ustavila se z podnětu S. ústavu r. 1925 Masarykova sociologická společnost. V programu prací S. ústavu je také vybudování Sociálního musea, které má podati přehledný obraz sociálního vývoje na území nynější republiky od rozhraní 18. a 19. století (od počátku velkovýroby v Čechách), zejména pokud běží o vylíčení života vrstev dělnických a stavu a vývoje sociální politiky a sociální správy v československé republice.“

První aktivity ženských spolků se proto orientovaly na prosazení vyššího dívčího vzdělání a následné zařazení těchto dívek do pracovního procesu.³⁰

S přibývajícím zkušenostmi přicházely ke slovu stále smělejší projekty, které se již vykazovaly propracovanějším programem a většími ambicemi. Jedním z nevymluvnějších příkladů může být tzv. brněnská Útulna, neboli Ústřední útulna ženská v Brně, založená na ženském sjezdu v Tovačově roku 1899 na počest K. Světlé. Zpočátku Útulna v provizorních prostorách brněnského bytu poskytovala přístřeší chudým ženám, sirotkům a zprostředkovávala práci dívkám, ucházejícím se v Brně o místa sloužících. Postupně přesunula svou pozornost na osiřelé děti a mládež a během následujících desetiletí se Útulna díky neúnavné snaze své starostky Marie Steyskalové mnohonásobně rozrostla. Pro své svěřence využívala postupně několik bytů a domů v Brně i na venkově a dokonce založila kolonii v chorvatské Crikvenici (sloužila pro ozdravné pobyty svěřenců), kam se jezdili léčit i děti z movitějších rodin. Detailní popis této cesty z pera Marie Steyskalové umožňuje rok po roce sledovat úspěchy a prohry jedné dobročinné organizace a nepřímo vypovídá i o obecné situaci na poli tehdejší sociální péče.³¹

V roce 1914 vyšla stať A. G. Masarykové s názvem „Ženy v práci sociální“, v níž mimo jiné objasnila plán na zřízení první řádné sociálně zdravotní školy. V úvodu píše: „není možno a není pro další vývoj ženského vzdělání a snažení ani radno, aby ženy chodily stále jen po cestách vyšlapaných. Není správný názor, že ženy vzdělané jsou a mají být jen konkurentkami mužů. Ženy musí si hledati nová pole působnosti a činností svou musí dokázati, že v některých nových oborech mají právo, ba téměř povinnost ujmouti se vedení.“³²

Ženy se tedy „ujaly vedení“. Po založení československého státu navázaly aktivistky ženského hnutí úzké styky se zahraničím a v domácím prostředí začaly budovat nové výkonnější organizace podle zahraničních, zejména amerických, vzorů. Zastřešujícím sdružením ženských spolků liberálního směru se v období první Československé republiky stala Ženská národní rada.³³

³⁰ podrobně o této problematice pojednává např. studie: BAHENSKÁ Marie: Počátky emancipace žen v Čechách, Praha 2005

³¹ STEYSKALOVÁ Marie: Vlastní životopis, Brno 1929; KŘIČKOVÁ Pavla: Život a dílo Marie Steyskalové, Brno 1929

³² Lovčí (pozn. 26) 127.

³³ ŽNR byla založena 8. 4. 1923 v Praze, stanovy schválené ministerstvem vnitra 24. 2. 1923 platily v nezměněné podobě do roku 1933. V roce 1935 sdružovala ŽNR již 50 místních ženských organizací s počtem 27 000 členek. Kromě hlavního sídla v Praze disponovala brněnskou pobočkou (pro Moravu a Slezsko), jejíž aktivitu však zastíňovala jiná, již etablovaná, zdejší velká ženská

Přestože Ústava ČSR zaručovala ženám rovnoprávnost ve všech oblastech života, o důsledné naplnění tohoto zákona v praxi se musely ženy zasadit samy. Například již krátce po vzniku republiky se ocitlo právo žen na profesní realizaci v ohrožení. V důsledku tíživých existenčních okolností zaujala část mužské veřejnosti vůči zaměstnaným ženám nepřátelské stanovisko a znovu se objevily názory, že tyto ženy berou práci mužům.³⁴ Vystala potřeba založit silnou vůdčí organizaci, která by ženským spolkům poskytovala odborné poradenství, byla by v živém styku se zahraničním děním a prosazovala by ženskou otázku jednotně na všech dostupných frontách. Současně v českém prostředí působila po první světové válce výzva Mezinárodní ženské rady (zal. r. 1888 ve Washingtonu) k zakládání národních odboček. Za ideového předchůdce ŽNR můžeme považovat Ženský klub český, založený roku 1901 spolu s přidruženým Výborem pro volební právo žen (1905) a především Československou ochranu ženských zájmů (1919), původně Svazu práce pro ochranu ženy, založené za spolupráce F.F. Plamínkové.³⁵

Také na scéně dobročinnosti docházelo k velkým změnám. Alice G. Masaryková pomáhala od února 1919 transformovat původní spolky Rakouského Červeného Kříže na ryze československou organizaci a vypracovat její nový program, zaměřený kromě standardní pomoci raněným vojákům, vdovám, sirotkům a invalidům také na boj s důsledky válečného nedostatku (špatné stravovací, zdravotní a hygienické podmínky zapříčinily doživotní zdravotní potíže obyvatel; na některých místech země přetrvával hlad; nově narozené děti přicházely na svět se zdravotními následky). ČSČK měl budovat sanatoria pro nemocné, chudé a nemajetné občany, aktivně působit v oblasti zdravotní prevence a poradenství, napomáhat při likvidaci nebezpečných epidemií, školit dobrovolné ošetřovatelky, zřizovat sirotčince (problém hl. na

---

organizace – Zemská organizace pokrokových žen moravských. Od roku 1925 vydávala ŽNR desetkrát ročně časopis Ženská rada, kde byly publikovány odborné stati o ženské otázce, přinášeny zprávy o aktivitách jednotlivých odborů ŽNR a zprávy ze zahraničního hnutí, jehož se československé ženy účastnily. Plamínková působila jako místopředsdkyně v Mezinárodní ženské radě a dalšími spřátelenými organizacemi, jejichž pobočky vznikaly i v ČSR byly: Mezinárodní aliance pro volební právo žen a rovná občanská práva, Malá ženská dohoda (obdoba Malé dohody), Mezinárodní federace výdělečně činných žen nebo Rada otevřených dveří (Open Door International).

³³ např. BUREŠOVÁ Jana: Proměny společenského postavení českých žen v první polovině 20. století, Olomouc 2001, 61.

³⁵ BUREŠOVÁ (pozn. 33) 60.

Slovensku a Podkarpatské Rusi, kde nebyla rozvinutá sociální síť, chyběl dostatek státních či nestátních institucí jako např. Česká zemská komise pro péči o mládež).³⁶

Mnoho z plánovaného programu se uskutečnilo. Velmi důležité je zmínit zahraniční pomoc, ať už „pouze“ finanční nebo praktickou, kterou československým potřebným poskytovali krajané ze zámoří, ale i zahraniční organizace a dobrovolníci.³⁷

Kromě stavební aktivity zastřešené velkými organizacemi s mezinárodním zázemím se stavitelské činnosti věnovaly i menší ženské spolky. Prosazení a realizace konkrétní stavby pak byla často dílem jedné osobnosti nebo malého týmu. Například Marie Záhořová-Němcová, vnučka slavné spisovatelky a jedna ze zakladatelek Čsl. YWCY, vybuodovala na Žižkově sociální penzion Záchrana (neboli Ženský dům CH. G. Masarykové, dok. 1926, šestipatrovou stavbu projektoval O. Tyl).³⁸ Čsl. YWCA založila Dívčí domov na Novém Městě (O. Tyl), Spolek českých učitelek Domov českých učitelek v Podolí, Plamínková prosadila stavbu Ženských domovů na Smíchově (Jos. Hlaváček, 1933).³⁹ Do stejné kategorie náleží i dvě stavby, projektované Miladou Petříkovou-Pavlíkovou.

3.2 Útulný domov osamělým ženám

Architektonické plány první samostatně projektované stavby Milady Petříkové-Pavlíkové nesou komplikovaný název „Dům stavebního družstva pro zřízení útulného domova osamělým ženám v Praze“, zkráceně „Útulný domov osamělým ženám“. Domov zahrnuje několik budov v ulicích Šolínova a Thákurova (dřívě Sadová). Autory jsou Petříková (Šolínova ul. čp. 344/1 a 513/3) a architekt Miroslav Purkyně (Šolínova, čp. 514/5 a čtyři budovy v Thákurově ul., dokončené v letech 1931-1932), syn zakladatelky a první ředitelky domova – Elišky Purkyňové, starostky Ústředního spolku československých žen. Z tohoto spolku vzešla první iniciativa na realizaci Domova. Purkyňová ze své pozice asistentky na ministerstvu sociální péče a od roku 1920 poslankyně Národního shromáždění pomohla prosadit výstavbu Domova za podpory spisovatelek

---

³⁶ Lovčí (pozn. 26) 246

³⁷ Ibidem 262., 267., 280sq., 284.

³⁸ UHROVÁ Eva: České ženy známé i neznámé, Praha 2008, 27.

³⁹ Ibidem 89.

Elišky Krásnohorské, Popelky Biliánové a premiéra Karla Kramáře. Stavební družstvo bylo založeno jako nezisková charitativní organizace. Díky Kramářovi byl na obci Pražské získán vhodný pozemek u silnice Velvarská (dnešní Evropská třída). Návrh Petříkové je datován do roku 1922, roku 1923 započala stavba tří domů v ulici Šolínově, tehdy ještě na holé pláni a slavnostní otevření se konalo 28. září 1924.⁴⁰

Rondokubistickou formu, kterou Petříková zvolila, si vyzkoušela již na stavbě nárožního nájemního domu v Přístavní ulici v pražských Holešovicích, který spolu s manželem dokončila v roce 1922. Oba domy používají rondokubistické prvky spíše decentně, bez výraznější návaznosti na lidové inspirační zdroje, jak je tomu zejména u Janákových a Gočárových staveb. Dům čp. 1 na rohu dnešní Evropské a Šolínovy je hlavním a nejzajímavějším článkem celého souboru. Průčelí pětipodlažní budovy je rozděleno do tří pásů s různým počtem okenních os. Rondokubistickou polohu prozrazují poměrně výrazně plastické vertikálně posazené válcovité segmenty umístěné mezi okenní otvory středního pásu a (z pohledu z Evropské třídy) čtyři čtvrtválcové arkýře spojující tři podlaží (vždy o třech okenních osách), které se ve své spodní části zasekávají do kordonové římsy. Čtvrté patro zasahuje pouze nad jedno křídlo budovy (z Evropské) a při pohledu od Vítězného náměstí tvoří zajímavý akcent, evokující nízkou věžičku s měkce tvarovanými rohy, hustě řazenými úzkými okénky a valbovou střechou. Sympaticky působí další plastický prvek opakující se po celé ploše fasády – obdélníkové „desky“ rámuující všechna okna středního a horního pásu, které připomínají rozevřené okenice. Prvek se opakuje také na nároží budovy, které je opět měkce zalomeno. Jediný vchod do budovy byl původně situován na stranu Šolínovy ulice, dnes existuje ještě druhý vchod z Evropské. Druhá budova opakuje fasádu z Evropské a je o jedno patro nižší.

Dvoutraktová „elková“ dispozice s hlavním schodištěm u vnitřního středu elka zahrnovala (čp.344/1) na poměrně malé ploše větší množství místností. V přízemí byly situovány administrativní prostory, pokoj domácího, pokoj správce, čítárna, písárna, kuchyně, přípravná, spíž a zásobovací místnost, velká jídelna a různé menší skladovací prostory. Vyšší patra pak vždy 10 ložnic umístěných při uličním křídle a jednu ložnici u dvora, lázeň, čajovou kuchyni, pokoj služky a balkon. Poslední páté patro pak 8 ložnic při ulici, 1 ložnici u dvora a lázeň. Dům byl opatřen moderní zdviží, k zastřešenému vnitřnímu dvoru přiléhala malá zahrada. Druhý dům

---

⁴⁰ <http://www.ddpraha6.cz/historie.html> vyhledáno 25.12. 2011

(čp.513/3) má trojtraktovou dispozici a je spojen s předchozím středovou chodbou. Schodiště navazující na vestibul dělí plochu na dvě pravidelné části. Ložnice (plocha měří od cca 16 do cca 22 m²) jsou zde umístěny i v přízemí. Každé patro obsahuje 10 ložnic pravidelně romístěných podél chodby (s výjimkou přízemí, kde je jich 9), čajovou kuchyň, lázeň, balkon a menší zřejmě úložné prostory, pokoj pro služky je pouze v přízemí.

3.3 Útulna ochrany ženských zájmů

Také dům v Dykově ul. čp.20/50 se v dobovém tisku objevuje pod několika názvy: Útulna pro matky bez přístřeší, Azylový dům pro matky s dětmi, Domov Charlotty Masarykové nebo prostě Domovina. Útulnu nechal vybudovat spolek Československá ochrana ženských zájmů založený roku 1919 F. F. Plamínkovou, který si kladl za cíl podporovat chudé ženy. Specifickou kategorií žen ocitnuvších se v nouzové životní situaci tvořily osamělé matky – neprovdané, opuštěné nebo ovdovělé chudé ženy, kterým péče o dítě „svazovala ruce“ při hledání zaměstnání.⁴¹ V tomto případě nestavila Petříková na zelené louce, jednalo se totiž nikoli o stavbu, nýbrž přestavbu novorenesanční vily, projektované pravděpodobně roku 1872 pro Augustýna Kusého architektem Ulrichem Huberem.⁴² Budova byla později využívána jako okresní vychovatelna a v polovině dvacátých let propůjčil Ústřední sociální úřad na žádost Čsl. Ochrany ženských zájmů starý sešlý letohrádek do užívání spolku. (O prosazení myšlenky na vlivných místech se postarala Plamínková.)

Spolek po provedení nejnutnějších adaptací poskytl 4 pokoje potřebným matkám a jejich dětem. V roce 1925 bydlelo v Útulně 45-50 žen a 10-15 jejich dětí (některé, zřejmě bezdětné ženy, byly ubytovány přechodně). Dětem poskytovala Útulna levné nebo bezplatné stravování, ženám prostřednictvím kanceláře Čsl. Ochrany ženských zájmů práci (sloužících) nebo je zaměstnávala

---

⁴¹ problematice se na stránkách ženských periodik věnovala např. Milada Králová-Horáková (např. čl. . Nový zákon nemanželským dětem, in: Eva 1928, s.24, 1928; Ženy neodmíjte poručenství, in: Eva 1928, 28.

⁴² plány stavebního archivu MČ Prahy 10

Ulrich Huber: Podle údajů uveřejněných v internetovém zpravodaji „Sedmíčka“ byl Huber činný v Liberci v poslední čtvrtině 19. století. Je autorem např. kanalizačního systému města nebo (údajně) jizerohorských přehrad.

<http://www.sedmicka.cz/liberec-jablonec-nad-nisou/clanek/podzemi-liberce-skryva-tajemne-chodby-74763> (vyhledáno 26. 10. 2011)

ve vlastní pracovně praním a spravováním prádla, výrobou knoflíků atd. Nezanedbatelnou roli hrál také společenský kontakt, kterého se zde ženám dostávalo, členky spolku pořádaly v Útulně čajové večírky a zvali hosty.⁴³

Fotografie původního letohrádku⁴⁴ prozrazuje, jakým způsobem Petříková přestavbu provedla. Je zřejmé, že ponechala původní hmotu jednopatrové budovy, které vyvážíla hranolem vstupního rizalitu nebo zvětšením prostorné zalamující se terasy. Plášť stavby zbavila historického dekoru a budovu o dvě patra zvýšila. Existence původní stavby definovala rozmístění a velikost oken a na první pohled tak může stavba působit poněkud nepřehledně. Při bližším zkoumání, ale vyvstane snaha o tvarovou a proporční harmonii, kterou podtrhuje čistý bílý nátěr a absence jakéhokoliv plastického členění fasády. Snad jediným zdobným prvkem je strohá hlavní římsa nad druhým patrem a deskovitá markýza na hlavním vchodem. Těleso „novostavby“ je vklíněno a splývá s původními nepravidelně zalomenými křídly, každá světová strana nabízí jiný zajímavý pohled. Jednoduchou valbovou střechu prolamuje na dvou stranách nízký protáhlý arkýř.

Půdorys má tvar nepravidelného účka. Petříková v podstatě zachovala princip původního členění plochy zejména v přední a střední části budovy. Tenkými příčkami rozdělila plochu na víc místností obytného, administrativního a společenského charakteru (přízemí), matkám zde byla k dispozici např. ordinace a místnůstka první pomoci, denní místnost a jesle pro nejmenší, suterén zahrnoval kromě běžným provozních místností (skladiště, prádelna, sušárna) i kuchyň a jídelnu. Nástavba atikového patra pak zachovává základní traktování spodních pater, ale prostory jsou na rozdíl od starého jádra řazeny organizovaně do pravidelného rastru.

---

⁴³ Útulna pro matky bez přístřeší na Královských Vinohradech, in: Český svět XXI, 1925, 15.

⁴⁴ Ibidem

4. Sociální jako společenské

Dvě výše popsané budovy mají společné okolnosti vzniku i účel. Následující stavby mají naproti tomu společnou pouze autorku a budeme-li chtít i „podstatu“. Ženský klub český (projekt 1929, 1931-33) jako symbolická stavba ženského hnutí, jako jeho „vlajková loď“ a vítězná trofej, může být vnímán jako důkaz vysokého stupně kultury československé společnosti, neboť jenom ve svobodné a tolerantní zemi, kde měly ženy možnost dlouhodobě a kontinuálně (!) prosazovat svá práva, bylo možné, aby vlastnily svůj spolkový dům. Mateřská škola Dr. Vacka (1947-50) byla postavena až po druhé světové válce v době, kdy dny ŽKČ byly prakticky sečteny. I z hlediska architektonické formy náleží už k jiné době. Účel stavby je jasný, mezi společenské stavby jí řadím protože je v principu líhni budoucích občanů a tedy svou úrovní (především jako instituce, ale i jako budova) přispívá ke zdárnému formování společnosti.

4.1 Ženský klub český - spolek

Budova Ženského klubu českého – zázemí a reprezentativních prostor československých ženských spolků - byla slavnostně otevřena v květnu roku 1932. To znamená dvanáct let po uzákonění volebního práva žen (hlavní politický cíl ženského hnutí) a devět let po vzniku Ženské národní rady. Z tohoto pohledu by se její realizace mohla jevit jako další logický krok ženských emancipačních snah, který se podařilo uskutečnit v relativně krátké době. První výzva k založení této multifunkční základny se však objevila již před koncem 19. století.

Vznik úplně prvního spolku podobného druhu inicioval pár let po svém návratu z Ameriky mecenáš Vojta Náprstek s pomocí Karoliny Světlé. Roku 1865 byl založen Americký klub dam (AKD), poskytující svým členkám poučení i zábavu. Klub nebyl spolkem v pravém slova smyslu. Jednalo se spíše o volné sdružení žen se společným cílem – vyplnit volný čas vzděláváním a dobročinnou prací.⁴⁵ Z uvedené charakteristiky je zřejmé, že možnost účastnit se klubových aktivit (zejména osvětových přednášek) byla výlučnou záležitostí privilegované vrstvy dobře situovaných žen, které pojily příbuzenské nebo přátelské svazky. Nové členky (starší 16 let) byly totiž přijímány výhradně na doporučení některé stávající členky nebo samotného protektora klubu

---

⁴⁵ BAHENSKÁ (pozn. 30) 82.

– Vojty Náprstka. Členky neplatily poplatky, neexistovaly funkce předsedkyně, sekretářky či pokladnice.⁴⁶ S budoucím ŽKČ tedy AKD z hlediska organizace spolku neměl mnoho společného. Styčné body nacházíme v oblasti náplně spolkové činnosti (vzdělávání, zábava, charita) a prostorového situování klubu. AKD měl k dispozici místnosti v domě U Halánků, po určité dny v týdnu byla členkám zpřístupněna i rozsáhlá Náprstkova knihovna, jejíž feministický oddíl se neustále rozrůstal.⁴⁷ V devadesátých letech 19. století pak tzv. „Dámský kruh - spolek pro osamělé paní a slečny“ (jednou ze zakladatelek a starostka spolku byla Sofie Podlipská), který „učinil náběh k životu klubovnímu“ a i tenkrát, když svým poněkud odlehlým od středu města stal se sídlem osamělých žen, umožňoval vysupovat mladým debutantkám a organizoval malou čítárnu.⁴⁸

Aktivistky českého ženského hnutí však čím dál důrazněji pociťovaly potřebu sloučit veškeré české ženské spolky pod jedinou střechu, vybudovat sídlo, které by sloužilo jako reprezentační a kulturní stánek hnutí, a které by zároveň umožňovalo častější pracovní styky mezi členkami a tím efektivnější postup v úkolech, které si hnutí vytýčilo. Klub měl být přístupným všem stavům žen, tedy ženám majetným i chudým, vdaným i svobodným, vzdělaným i prostým.⁴⁹ Hezky to vystihla spisovatelka Teréza Nováková v přednášce proslouvené 3. června roku 1901 v sále Měšťanské Besedy: „*Prostředí podporující pospolitost, umožňující nejenom rokovat o vážných problémech, ale zabřednout i do hovorů osobních – lépe stírá rozdíly mezi jednotlivými stavy.*“⁵⁰ „*Žádáme si od dam šťastných, bohatých jich duševní noblessu a hmotné přispění, od žen těžce pracujících příklad jejich statečnosti, píle, krásné resignace.*“ „*Potřebujeme je, každou, do jediné!*“ „*Ach, jak by to bylo pěkné, kdyby příští Ženský klub vykouznil mezi námi ducha sesterského!, My ženy, jež byly tak dlouho otrokyněmi starých, nespravedlivých zákonů, my Češky, jež úpěly s bratřími po smutná desítiletí v cizí porobě, nechtějme doktrinářstvím, pýchou, umíněností a sobectvím opět do pout jímati otroky, ale stůjme jako sestry ruku v ruce, těšme, posilujme, povznášejme se navzájem. Toto heslo stůjž v plamenných slovech nad branou příštího ženského klubu; posvěti-li pak umění jeho klidné a přece pohnuté síně, pak s námi ženami bude v nich sídliti trojice, o níž naše nesmrtelná Světlá tak ráda mluvívala: ideální trojice pravdy, krásy a dobra!*“⁵¹

---

⁴⁶ BAHENSKÁ (pozn. 30) 82.

⁴⁷ NOVÁKOVÁ Teréza: Ženský klub český, Praha 1902, 20.

⁴⁸ NOVÁKOVÁ (pozn. 31) 20.

⁴⁹ Ibidem 10.

⁵⁰ Ibidem 11.

⁵¹ NOVÁKOVÁ (pozn. 47) 23-25.

První promyšlený koncept založení klubu přednesla na I. sjezdu žen českoslovanských 16. května roku 1897 delegátka, sl. Viktorie Schmidtová, učitelka měšťanky v Mělníku.⁵² Schmidtová podobně jako bájná kněžna Libuše prorokovala slavnou budoucnost Ženského klubu českého, včetně jeho architektonického programu: „*Líčila veliké jeho cíle humaní, národní, osvětové a národohospodářské, líčila jeho velikolepou čítárnu, bibliotéku vědeckou, odbornou a feministickou, viděla v reprezentačním domě tom českém shromažďovati se ženy všech stavů, mizeti všechny rozdíly. Nejlepší vymoženosti ciziny měly se vyskytovati v síních velikého klubu žen, i poptavárna bezplatná pro všelikou práci ženskou, i dámská restaurace a útulek pro ženy Prahu za účelem jakýmkoli navštěvující.*“⁵³

Asi rok po I. sjezdu žen českoslovanských ustavil se ne klub, nýbrž Ústřední spolek českých žen, který měl agendu související se vznikem ŽKČ vzít na svá bedra. K tomuto úkolu ovšem bohužel nenašel pro jiné povinnosti dostatek sil a plánovaná peněžní sbírka nebyla zahájena.⁵⁴

Myšlenka ožila o pár let později zřejmě v souvislosti se založením „Klubu dam německých v Praze“ (1900). Činovnice z řad několika ženských spolků sestavily klubovní komitét, kterému se podařilo získat Terézu Novákovou pro vypracování a přednesení již zmiňované přednášky.⁵⁵

Program ŽKČ se měl řídit zásadou, vyslovenou již zakladatelkami Ú. Sp. Č. Ž.: „*Nekonkurovati s činností již stávající, nepřekážeti nikomu v užitečné práci, ale vyplňovati dle sil mezery zbylé, dávati podnět k novým moderním úkolům i tehdy, když sám není kompetentním je prováděti a především slučovati české ženy, české ženské spolky upřímnou láskou, vroucí touhou k společnému vznešenému cíli: povznesení a zušlechtění národa jeho ženami.*“⁵⁶

Architektonický koncept měl být inspirován zahraničními ženskými kluby, zejména americkými a anglickými. Vývoj na tomto poli byl ženami evidentně bedlivě sledován a také hodnocen. Tak např. jako nejexkluzivnější byly vnímány kluby anglické (zakládáné většinou ve druhé polovině 19. století, ponejvíce v Londýně), které disponovaly (podobně jako jejich předobrazy – pánské kluby) množstvím místností nejrůznějšího určení. Samozřejmostí byly ložnice pro osamělé ženy či venkovské návštěvnice, oblékárny, restaurace, čítárna, salon (diawinn room), hovorna

---

⁵² UHROVÁ (pozn. 38) 82.

⁵³ NOVÁKOVÁ (pozn. 47) 21sq.

⁵⁴ Ibidem 21sq.

⁵⁵ Ibidem 5.

⁵⁶ NOVÁKOVÁ (pozn. 47) 23.

(parlour), či pokoj „klidu“ (silence-room). Součástí mohl být i kulečnickový pokoj, nejdražší kluby (zvláště ty smíšené) vlastnily sportovní hřiště nebo pozemky pro cyklistiku.⁵⁷ Francouzské ženské hnutí zřejmě nebylo organizované tak, jako v jiných zemích. Zdejší ženský klub pěstoval stránku více společensky-reprezentativní a uměleckou a na své půdě vítal běžně i pánské hosty. V některých zahraničních ženských klubech přetrvával elitářský přístup (Berlín, vídeňský Frauenklub), jiné byly od počátku přístupné všem stavům (Švédsko).⁵⁸

Nováková ve své přednášce podrobně popsala dohodnutou prostorovou skladbu budoucího ŽKČ. Za nezbytnou součást byla stanovena „úplná bibliotéka“ materiálů pojednávajících o ženské otázce, zahrnující i soukromé knihovny ostatních spolků. Součástí bibliotéky měla být čítárna časopisů, revuí a denních listů, beletristických, odborných, vědeckých a zvláště pak zahraničních periodik ženského hnutí, které nebylo možno získat v běžných veřejných čítárnách.⁵⁹ Speciální oddělení feministické knihovny mělo být umístěno v „pokoji klidu“. Hovorna měla sloužit veškerému společenskému styku, přednáškovým aktivitám a manifestačním schůzím, hudební síň klubovním večírkům. Důležitou součástí měla být ubytovna pro mimopražské a zahraniční hosty, restaurační místnosti a oblékárna či úpravna, „*umožňujíc přibylému venkovskému členu i důstojnou návštěvu divadla, koncertů, společnosti.*“⁶⁰ Ženský klub by měl být situován do středu města, poblíž všech kulturních a vzdělávacích atrakcí a institucí „a jedním z hlavních, již dříve vytčených požadavků jeho byl by s jemným vkusem uměleckým, významně a v úplné harmonii spořádaný jeho vzhled zevní.“⁶¹ Vnitřní prostory měly být účelné, ladné a vkusné, zařízeny a ozdobeny umělecky a decentně. Pobyt v těchto „rozmilých“ místnostech měl být pro ženu (zvláště vdanou, tedy hospodyňku) i školou dobrého vkusu, jehož absence byla ženám tak často vytýkána a zároveň podnětem k zájmu o současnou kulturu.⁶² Přívlastky, které měly být s podobou prostor ŽKČ spjaty byly: elegantní, oduševnělé, ušlechtilé či noblesní.

Dne 30. Zář 1902 byl Ženský klub český zaregistrován a 7. prosince svolal do Měšťanské Besedy do Vladislavovy ulice schůzi pod heslem Ženy sobě! Hned na schůzi se do Klubu přihlásilo 10 zakládajících členek. Ustavující valná hromada se konala 7. června roku 1903. Svě

---

⁵⁷ NOVÁKOVÁ (pozn. 47) 17.

⁵⁸ Ibidem 19.

⁵⁹ Ibidem 12.

⁶⁰ NOVÁKOVÁ (pozn. 47) 14sq.

⁶¹ Ibidem 15.

⁶² Ibidem

zázemí našel Klub v Jungmannově ulici 7 ve stejném domě, kde se kolem poloviny 19. století scházely žačky dívčí vzdělávací školy F. S. Amerlingové. (Dům dnes již nestojí.) Slavnostnímu otevření 3. ledna 1904 byl přítomen i profesor T. G. Masaryk s manželkou. Podle stanov měl Klub ženám české a slovenské národnosti umožnit pěstování společenských kontaktů a sebevzdělání, a to prostřednictvím schůzí, přednášek, rozhovorů, vydáváním knih, publikací, časopisů, pomocí knihovny a pořádáním kulturních akcí. K dispozici byly informace o volných pracovních místech pro ženy, součástí byla poradna pro nemajetné ženy a pomocnice v domácnosti. Zakládajícím členem se stávala právnická nebo fyzická osoba, která složila 200 korun (bylo možné složit částku v pěti lhůtách po 40 korunách). Tuto, v té době poměrně velkou částku, složilo 14 členek (např. Otýlie Sklenářová-Malá, Klementina Hanušová, manželka majitele domu, paní Mottlová nebo majitelka klubovní kavárny a jídelny, paní Bálková). Za skupinové zakládající členy s jednorázovým příspěvkem 100 korun se přihlásilo 12 spolků, které Klubu pravidelně přispívaly na provoz a v jeho místnostech pořádaly vlastní akce a valné hromady. Další, méně movité, členky přispívaly ročně desetikorunou (např. Františka Plamínková, Karla Máchová, Anna a Albína Honzákové). Členkami byly i Charlotta a Alice Masarykovy. V roce 1907 měl Klub již 500 členek.⁶³

Provoz Klubu zajišťovala spousta dobrovolnic, které pomáhaly při každodenní agendě nebo pořádání výjimečných akcí (zahraniční delegace, školní výlety, roznášení pozvánek na každotýdenní přednášky, petice významným osobnostem, sbírání podkladů pro statistiku o výdělečně činných ženách nebo dívčích školách a také vylepování plakátů v předvolebních kampaních Výboru pro volební právo žen, který byl ustanoven při ŽKČ roku 1905).⁶⁴

V roce 1916 ŽKČ přestěhoval do ulice V Jámě 5, kde jeho přednášková činnost pokračovala i během první světové války⁶⁵, byla ovšem spojena s obtížemi, protože přednášky musely projít policejní cenzurou a každé byl přítomen komisař. Na protest proti válce pokračovaly jazykové kurzy, hlavně francouzštiny a ruštiny a také esperanta.⁶⁶ Po válce se ženské hnutí ještě výrazněji zpolitizovalo, hlavním aktérem na bitevním poli ženské emancipace se po svém založení roku 1923 stala Ženská národní rada. Některé hlavní představitelky Klubu odešly do politických stran

---

⁶³ UHROVÁ (pozn. 38) 82-84.

⁶⁴ Ibidem 87.

⁶⁵ Ibidem 89.

⁶⁶ HONZÁKOVÁ Albína: Práce F. F. Plamínkové v ženském klubu českém, in: eadem (ed.): *Kniha života*, Praha 1935, s.71

(vč. Plamínkové), jiné přijaly nové výzvy (např. Tůmová – ve školství). Aktivity Klubu se zúžily na hospodářskou oblast.⁶⁷ Protože domu V Jámě 5 hrozila havárie, byl Klub opět nucen změnit své stanoviště. Nové prostory Na Poříčí 6 však nebyly úplně vyhovující a také nájem byl vysoký, ožila proto znovu myšlenka na stavbu vlastního domu.⁶⁸

Přípravný výbor Stavebního družstva Ženského klubu českého se ustavil na schůzi Klubu 16. března 1928. Finanční prostředky byly získávány prostřednictvím darů (T.G.M. věnoval 100 000 Kčs, stejně tak i Ženská národní rada, Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen přispělo 15 000 korunami) a prodejem členských podílů. Část peněz si ŽKČ půjčil od Úrazové pojišťovny, tuto půjčku Klub zplácel ze své činnosti.⁶⁹

Projekt vypracovala Petříková-Pavlíková opět zdarma. Od listopadu 1931 se ve zbrusu nové budově v ulici Ve Smečkách 26 ve zkušební provozu organizovaly schůze, v neděli 29. května 1932 se konalo slavnostní otevření. Před shromážděnými účastníky pronesla projev starostka Ženského klubu Dědinová, senátorka Plamínková a o stavbě a zařízení Klubu pojednala předsedkyně stavebního družstva ŽKČ Růžena Vacková.⁷⁰

Po celá třicátá léta naplňoval Klub poslání, kterému bylo určeno. Dům sloužil jako centrum ženských organizací a hotel pro tuzemské a zahraniční aktivistky ženského hnutí, nejrůznější aktivity ženských zájmových a profesních spolků (Ženská národní rada, Sdružení vysokoškolsky vzdělaných žen, Společnost Boženy Němcové, Ženský klub český, Výbor pro volební právo žen Ženská Malá dohoda, Čs. ženská liga pro mír a svobodu, Spolek českých lékařek aj.) V záhlaví dopisního papíru ŽKČ čteme: „*V moderně zařízeném domě útulný domov pro ženy zaměstnané, studující a pod. Pro návštěvnice Prahy I hromadné zájezdy přechodné ubytování. Jídelna s chutnou domácí kuchyní. Hostiny, čaje spolkové. Rodinné ap. Příjemné spolkové místnosti. Přednáškový a koncertní sál. Přednášky. Debatní a programové večery. Nedělní dívčí besídky. Kursy jazykové, umělecké, ručních prací, rytmiky a j. Knihovna spolková a Ženského hnutí. Výstavy, vycházky. Informace po celý den.*“⁷¹

---

⁶⁷ UHROVÁ (pozn. 38) 89.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem

⁷⁰ Ženský klub český pod vlastní střechou, in: Ženská rada, 1932, 103sq.

⁷¹ záhlaví dopisního papíru z let 1932-1949, in: UHROVÁ (pozn. 38) 88.

Těžší časy Klubu nastaly po roce 1938, kdy (hlavně díky odvaze Plamínkové a Horákové) poskytoval Klub útulak německým antifašistům, následně ženám a dětem ze Sudet, činnost nebyla přerušena ani během okupace. Po druhé světové válce se Klub brzy navrátíl ke svému starému pořádku a navázal na tradici hudebních, literárních a debatních večerů; za války poškozený dům byl opraven; do klubovní místnosti v přízemí přibylly busty zemřelých členek: Plamínkové, Anny Honzákové a Marie Tůmové.⁷²

Z opětovně nabytého klidu v osvobozené zemi se však členky Klubu netěšily dlouho. Bezprostředně po únorovém převratu spěla zlatá éra českého feminismu ke svému konci. Již 26. února 1948 (!) v brzkých ranních hodinách našla předsedkyně Rady československých žen Milada Horáková dveře spolkového sekretariátu RČŽ zapečetěné. Důvodem byl její nesouhlas se vstupem RČŽ do Ústředního akčního výboru Národní fronty. Až do 27. Září 1949 se proto RČŽ scházela v prostorách v ŽKČ. Dvacátého sedmého září zatkla Miladu Horákovou Státní bezpečnost. Toho dne byla zároveň svolána mimořádná schůze Ženského klubu s programem „rozchodu spolku a převodu spolkového jmění na Radu žen“.⁷³ Zánik Klubu byl údajně „jednohlasně“ schválen. Převzetí majetku ŽKČ se účastnily funkcionářky KSČ – Anežka Hodinová-Spurná a Bohuslava Vaníčková. Z korespondence, kterou si v roce 1952 vyměnila bývalá jednatelka ŽKČ – Miloslava Hrdličková-Šrámková s referentem pražského Ústředního národního výboru vyplývá, že při předávání spolkového majetku zřejmě nestačila ani vyhotovit notářský zápis o předání spolkového archivu, knihovny a inventáře. Kam toto vlastnictví ŽKČ zmizelo není dosud známo. Dům Ženského klubu českého byl zestátněn.⁷⁴

4.2 Ženský klub český – budova

Prostá funkcionalistická kompozice uličního průčelí je v rozporu s relativně komplikovaně utvářeným vnitřkem budovy. Jediným asymetrickým akcentem v jinak dokonale souměrné ploše jsou trojkřídlé vstupní dveře zastřešené deskovou markýzou a velké výlohy kavárny umístěné v přízemí. Zbylou plochu fasády člení vždy šest okenních os různých rozměrů. Spodní část je „hmotnější“, uzemňuje budovu také díky vysoké průběžné podokenní římse, spojující okna do

---

⁷² UHROVÁ (pozn. 38) 95.

⁷³ Ibidem

⁷⁴ Ibidem 96.

souvislého pásu. Ve středním poli jsou menší okna seskupena po dvou, horní odsazené patro s terasou má okna nejmenší.

Nepravidelná úzká a protáhlá parcela v ul. Ve Smečkách musela být pro Petříkovou výzvou, zvláště když uvážíme bohatý architektonický program, který měla budova obsáhnout. Budova má pět pater a dva suterénní prostory. Plocha jednotlivých podlaží postupně ustupuje, což se zevně projeví hlavně na dvorní fasádě. Největší rozlohu má I. a II. suterén a přízemí, protože zadní část těchto tří podlaží tvoří prostor a příslušenství přednáškového sálu – divadla. Budeme-li postupovat od nejnižší umístěných prostor vzhůru, pak II. suterén zahrnuje veškeré strojní, skladové a sklepní prostory, hlavním programem I. suterénu je přednáškový sál a restaurace. Zde a v přízemí je plocha rozdělena značně nepravidelně, místnosti jsou nahloučené v jednotlivých oddílech podle svého účelu. Zajímavý je motiv osmibokého půdorysu menší jídelny a navazující šestiboká prostora schodiště a výtahu, která jediná se opakuje ve všech následujících patrech. Kavárna je hlavním aktérem přízemí, první patro zahrnuje klubovnu, spolkové místnosti a knihovnu (a 4 pokoje), zde jsou již prostory rozmístěny systematicky kolem střední haly. Druhé až páté patro má už výhradně obytný charakter: II. patro - přechodné ubytování (15 pokojů), III. patro - penzionát se studovnou (13 pokojů), IV. patro – svobodárna (10 pokojů), V. patro - přechodné levné ubytování (10 pokojů) a prostory prádelny, mandlovn a žehlírny.

4.3 Vliv pedagogické teorie na utváření MŠ jako architektonického typu

Vývoj v oblasti architektury a teorie pedagogiky dospěl na přelomu dvacátých a třicátých let k novému typu školní budovy. Mateřská škola byla jakožto architektonický typ formulována zcela nově, protože do této doby prakticky neexistovala. Pro plné porozumění tomuto procesu je nutné obeznámit se alespoň ve zkratce se s historií mateřského školství, s jeho hlavními iniciátory a směry. Podrobněji se budu soustředit výhradně na české prostředí a pokusím se zachytit proměny, která vykryštovala v meziválečném období a specifická československého mateřskoškolského systému.

První opatrovny vznikaly od druhé poloviny osmnáctého století ve Francii, Anglii, Německu a Belgii. Sloužily především jako útočiště pro děti pracujících vrstev. Jejich úkolem bylo dítě

nakrmit, někdy i obléci či obstarat jeho základní hygienu. Vychovatelé byly většinou muži a výchovný plán často kopíroval systém výuky v elementárních školách, čímž nerespektoval specifické potřeby a schopnosti předškoláků. Řada pedagogů však tento přístup odmítala a dlouhodobě se snažila o jeho reformu. Jedním z nejvlivnějších inspirátorů byl Prus Friedrich Fröbel, Pestalozziho student, zakladatel německých dětských zahrádek a propagátor výchovy hrou. Další významnou osobností byla Marie Montessori, italská lékařka, filozofka a vědkyně, která během svého působení na římské psychiatrické klinice, vyvinula výchovný systém založený na smyslových podnětech a praktické činnosti – hře, práci. Oba tito průkopníci měli silný vliv na pedagogickou praxi také v českých zemích. V českých městech podnítil rozšíření opatroven nejvyšší český purkrabí Karel Chotek. V roce 1832 nařídil českému vychovateli Janu Vlastimilu Svobodovi, navrátivšímu se právě ze studijní cesty po německých opatrovnách, aby zřídil vzornou školku v Praze na Hrádku. Svoboda se, kromě pedagogické činnosti, věnoval i bádání ve výchovném oboru a snažil se zavést určitá pravidla do školského systému. Vydal několik odborných spisů, z nichž nejznámějším je jeho „Školka“ (1839), který měl sloužit jako názorná pomůcka při výchově předškolních dětí nejen učitelům, ale i rodičům a opatrovníkům, byl přeložen do polštiny a dánštiny.⁷⁵

Hlavním inspiračním zdrojem v českých zemích myšlenky Jana Amose Komenského, formulované v jeho díle *Informatorium školy mateřské*, vydaném poprvé roku 1632. Inspirovala se jím například Marie Riegrová-Palacká, iniciátorka pražské předškolní péče po vzoru francouzských *salles d'asile*.⁷⁶ (Komenského výchovný systém se stal základním kamenem českého pedagogického reformního hnutí a proto se mu budu ještě blíže věnovat v následujících odstavcích.)

Po nějakou dobu zde tedy paralelně fungovaly tradiční opatrovny, plnící spíše sociální, než výchovný úkol a zároveň reformní instituce, využívající aktuálních vědeckých poznatků ve snaze uspokojit nejen fyziologické potřeby dítěte, ale také jej vést k mravnosti a rozvíjet jeho fyzické a duševní schopnosti. Tento stav definitivně ukončil až ministerský výnos z roku 1872, jemuž předcházela reforma elementárního školství, tzv. Hasnerův zákon v roce 1869. Zákon reagoval mimo jiné na aktuální potřebu vyšší kvalifikace učitelů, řešil jejich sociální a ekonomické

---

⁷⁵ KASPER Tomáš / KASPEROVÁ Dana: *Dějiny pedagogiky*, Praha 2008, 95-110.

⁷⁶ LENDEROVÁ Milena / JIRÁNEK Tomáš / MACKOVÁ Marie: *Z dějin české každodennosti*, Praha 2010, 193.

postavení, zavedl osmiletou povinnou školní docházku, omezil vliv církve na koncipování školních osnov, rozšířil výuku o nové předměty a zrovnoprávnil jazyky v monarchii. Zákon podpořil vznik cvičných mateřských škol při dívčích pedagogiích. Školský systém, ustanovený tímto zákonem, přetrval v českých zemích bez výraznějších změn, až do roku 1918.

Na přelomu 19. a 20. století se začalo paralelně v mnoha evropských i mimoevropských zemích vzrůstat reformní pedagogické hnutí. Tento pojem zahrnuje různorodé teoretické koncepce, které se kriticky stavěly proti tradičnímu pojetí školní výuky, ustavujícímu se v průběhu 19. století. Výuka byla najednu stranu sice čím dál kvalitnější a byla také přístupnější stále většímu počtu žáků, na druhou stranu se ale v důsledku velkého rozmachu vědních oborů zvyšovaly nároky na studenty a sepeť mezi potřebami každodenního života a poznatky, které děti získávaly ve školních škamnách bylo stále menší. Reformní hnutí se proto pokoušelo ozdravit stávající systém. Vycházelo z předpokladů pedocentrismu – směru, který se snažil chránit práva a potřeby dítěte podporou jeho přirozeného vývoje a omezením požadavků společnosti. Vyzdvihoval tzv. antiautoritativní způsob výchovy, respekt vůči dítěti a zásada individualizace ve vyučování (individuálního přístupu k žákovi).⁷⁷ Na základě těchto požadavků byly zakládány experimentální školy (u nás na několika místech v Praze, ve Zlíně a Humpolci).⁷⁸

V rámci reformního hnutí zde existovaly dva tábory, jeden mající jako hlavní prioritu přirozenost a svobodu dítěte, druhý preferující vedení a řád v rámci svobodné výchovy. První vycházel z rousseovského pojetí, rozvíjeného např. Ellen Keyovou ve spise *Století dítěte* (vyd. v r. 1900). Sem můžeme řadit i Fröbelovi „zahrádky“, u nás později poměrně kritizované. Druhý směr, vycházející z Komenského předpokladů, získal v československém školství postupně převahu.

Vzdělání považoval Komenský za cestu vedoucí k obecné moudrosti a v důsledku toho k vzájemné solidaritě a „nápravě věcí lidských“ – tedy ukončení všech svárů, válek a k nastolení trvalého míru. Komenský vypracoval koncept celoživotního vzdělávání a sebezdokonalování, který měl utvářet harmonickou lidkou osobnost. Lidský život rozdělil podle věku na tzv. osm škol: školu zrození, útlého dětství, dětství, dospívání, mladosti, dospělosti, stáří a smrti. Každému stupni pak určil vhodný vzdělávací obsah. Systematizované předškolní výchově přikládal

---

⁷⁷ KASPER / KASPEROVÁ (pozn. 75) 113.

⁷⁸ Ibidem 205.

klíčovou úlohu, neboť „...člověk..., jaký v životě svém celý věk býti má, takový se hned, jakž se tělo a duše jeho v něm začne, formovati musí...“⁷⁹ Dítě předškolního věku je podle Komenského tvárné a lépe než starší dítě se odnaučí špatným návykům získaným nesprávnou rodinnou výchovou. Zároveň je ale již rozumné a je tudíž nutno jej patřičně respektovat. Komenský sepsal poměrně podrobný seznam aktivit a informací, které by mělo předškolní dítě obsáhnout. Učivo mělo být dětem vštěpováno v takové míře a takovým způsobem, který jsou schopny pochopit, proto se mělo pracovat s názornými pomůckami a učivo mělo být vysvětlováno na příkladech dětem dobře známých. V dnešní době se takové požadavky jeví jako samozřejmost, v první polovině 17. století byly ale zcela neslýchané.

Školství nové republiky se zpočátku stále řídilo rakousko-uherským modelem, V prvních letech se na tomto poli uskutečnily jen dílčí změny, které pouze upravovaly nebo rušily stávající vyhlášky (např. Malý školský zákon z roku 1922). V první polovině dvacátých let musel stát řešit naléhavější problémy, koncem dekády se ale již i zde konsolidovalo reformní hnutí a nová koncepce se začala pozvolna prosazovat, zpočátku hlavně na českém území republiky.

Odborníci propagující reformu předškolního výchovného systému měli jasnou představu o budoucí podobě těchto institucí, její okamžitá realizace však bránil dlouhodobý spor mezi ministerstvem školství a ministerstvem sociální péče, které bylo dosud pověřeno dozorem nad těmito institucemi. Požadavak ustavit mateřské školy jako první stupeň výchovného systému svěřit jejich organizaci státu měl přitom zcela zásadní význam. Sociální pojetí instituce mateřské školy nejenom že znemožňovalo vytvářet jakoukoliv smysluplnou výchovnou koncepci, ale degradovalo navíc učitelky v těchto školkách na pouhý dozor nebo pečovatelky, tím je vyjímalo ze skupiny ostatních pedagogů a zabraňovalo i zlepšení jejich ekonomické situace.⁸⁰

Dlouhodobě usilovala o změnu například společnost Nová škola mateřská. Společnost pořádala přednášky a kurzy pro učitelky v Praze, Brně, Plzni a na Slovensku, vydávala sborníky a časopis stejného názvu, který byl zároveň tribunou Svazu učitelek mateřských škol. Nový výchovný program byl silně ovlivněn Komenským, bez odezvy ale nezůstal ani odkaz výše uvedených zakladatelů mateřského školství (hlavně Fröbela a Montessoriové).

⁷⁹ KOMENSKÝ Jan Amos: Informatorium školy mateřské, Praha 2007, 33.

⁸⁰ viz např.: RATHAUS Ladislav: Otázky zákonité úpravy školství mateřského, in: idem (ed.): Sociální a pedagogické základy školy mateřské, Praha 1931

V roce 1931 vydala společnost útlou příručku s názvem Sociální a pedagogické základy nové školy mateřské. V úvodu knihy seznamuje editor Ladislav Rathaus čtenáře s nejpálčivějšími problémy tehdejšího školského systému a formuluje pět základních bodů státní politiky mateřskoškolské, jejichž naplnění má vést ke kýženému cíli:

1. základní zákon o organizaci školství mateřského jako prvního stupně naší vychovatelské soustavy v duchu moderních zásad pedagogických a požadavků učitelek škol mateřských;
2. postátnění školství mateřského a náležité vybavení jeho;
3. úpravu pracovních povinností učitelek škol mateřských, i správy a dozoru v oboru školství mateřského pod zorným úhlem prostředí v oboru školství národního;
4. jednotnou úpravu právních a hospodářských potřeb učitelek škol mateřských;
5. vědeckou úpravu vzdělání učitelek škol mateřských⁸¹

4.3 Budova mateřské školky - vývoj

Ruku v ruce se změnou pedagogické metodiky šla proměna školní budovy. Také v tomto případě však, jak se zdá, předcházela teorie praxi mílovými kroky. Porovnáme-li vybrané odborné texty z období první republiky a z konce čtyřicátých let, musíme si nutně všimnout nápadné podobnosti v argumentaci a výčtu stále stejných nešvarů, kterých se dopouštěli stavební podnikatelé či nepoučení zadavatelé (včetně státu). Zdá se tedy, že revoluční koncepce nové školní budovy začala získávat konkrétní obrysy již v raných dvacátých letech, ještě v roce 1947, kdy vyšla kniha Karla J. Laboutky: Stavba a zařízení školy, bylo v praxi dosaženo jen dílčích výsledků a to zejména z ekonomických důvodů.

Nový architektonický typ školy (školky, jeslí) měl vyhovovat aktuálním hygienickým, výchovným a společenským normám. Problematikou se zabývali odborníci z řad pedagogů, sociologů, lékařů a architektů. Ti se většinou obraceli k zahraničním vzorům a to nejen k západoevropským (zejména Velká Británie, Skandinávské státy, Nizozemí) či americkým, ale také k Sovětskému svazu. Největší pozornost byla pochopitelně věnována elementárnímu školství (a specifickým problémům venkovského školství), principy ze kterých reformní hnutí vycházelo můžeme ale vztáhnout i na oblast mateřsko-školskou.

---

⁸¹ RATHAUS (pozn. 80) 13sq.

Vývoj budovy elementární školy má tedy výrazně delší historii. Na začátku dvacátých let sice odborníci poukazovali na formální, organizační a zdravotní nedostatky školních staveb, nikdo však ale nezpochybňoval samotnou jejich podstatu⁸². Představu samostatně stojící a specificky koncipované mateřské školy bylo nutné teprve prosadit.

Především bylo zapotřebí přimět veřejnost ke změně názoru na smysl a účel této instituce, neboť v širších lidových vrstvách byla školka stále vnímána jen jako sociální zázemí pro děti těžce pracujících. Roku 1922 napsal architekt a publicista Emil Edgar v článku Poznámky o škole mateřské: „Ženám a mužům, kteří poznali mateřskou školu za svého mládí, třeba nejdříve říci, že stará škola mateřská, libující si v dětských produkcích před obecními a církevními hodnostáři, patří minulosti. Mateřská škola dneska...chce se ve smyslu „Informatoria“ starati o smyslovou výchovu děcka, rozvíjeti svěřence své v malé, harmonické bytosti, prožívající věk předškolní v dětské společnosti a v dětských radostech. Toto úsilí tvoří novou vnitřní náplň školy mateřské.“⁸³

Současně bylo nezbytné definitivně vyjmout prostory určené předškolní výchově z kontextu budovy obecní školy, se kterou byly často spojovány a nalézt vnější i vnitřní formu vyhovující danému účelu stavby. Tuto snahu dokumentují například dvě útlé Edgarovy publikace, vydané v prvních poválečných letech: „Školy“⁸⁴ a zejména „Stavba a zařízení škol“⁸⁵. Ve druhé zmiňované knize, v úvodu ke kapitole Československá škola mateřská podává vyčerpávající statistický přehled o počtu MŠ na území republiky, o jejich rozdělení na základě národnostním a správním (státní, soukromé), průměrném počtu dětí ve třídách, poměru dívek a chlapců a také podrobněji referuje o velikosti prostorů a architektonickém typu zkoumaných budov. V dalším textu pak na konkrétních příkladech dokumentuje nevhodnost určitých dispozičních řešení vnitřku i celkového umístění stavby na parcele. Kritizuje neadekvátní výzdobu fasád, která postrádá smysl a není v souladu s charakterem budovy („*Dětský ráz mateřské školy nemá být alegorisován, nýbrž vytvořen povahou stavby.*“⁸⁶), stejně tak nevlídné interiéry oplývající nevhodným zařízením, nedostatečné hygienické zázemí, absenci dostatečně velké přidružené zahrady a podobně. Mateřskou školu budoucnosti vidí Edgar takto: „*Nemají to být úředně se*

---

⁸² viz např. EDGAR Emil: Školy, Praha 1918

⁸³ EDGAR Emil: Poznámky o škole mateřské, in: Stavitel III, 1921/22, 53.

⁸⁴ EDGAR: (pozn. 82)

⁸⁵ EDGAR Emil: Stavba a zařízení škol, Praha 1922

⁸⁶ EDGAR Emil: (pozn. 85) 164.

tvářící školy, nýbrž kouzlem domova dýšící, zevně i vnitř více k soukromnosti tíhnoucí domy, skýtající dětem místo učeben milé a útulné dětské pokoje.“ „...budou to i za nejšťastnějších podmínek domy malé, ne vyšší než jednopatrové, prosté všech lichých a cizích ozdob, chytající dětské i dospělé srdce lidské výrazem dětského kouzla, dětského klimatu“. Neboť: „...zde musí vládnouti v architektuře kult dětství.“⁸⁷

Kult dětství však musí především vládnout uvnitř samotné školky. Prostory mají mít adekvátní výšku i šířku, výzdoba má být vkusná a veselá, veškeré zařízení má být konstruováno s důrazem na bezpečnost, variabilitu a snadnou manipulaci, použité materiály mají být vybírány s ohledem na snadnou údržbu. Vnitřní řešení má odpovídat přirozenému rytmu pobytu dětí ve školce, místnosti a přidružená zahrada umožňovat svobodný a uvolněný pohyb. Edgar ovšem přiznává, že takto moderně koncipované stavby jsou v dané chvíli hudbou budoucnosti a proto navrhuje přikročit k alespoň částečné úpravě budov již stojících.

Text doplňuje kresebná studie mateřské školky a několik půdorysných řešení, které vypracoval Edgar s Antonínem Moudrým. Z návrhů je, navzdory Edgarovu tvrzení, patrná silně zažitá představa školní budovy jako budovy reprezentativní. Rondokubistická výzdoba fasády i proporční vztahy mezi jednotlivými prvky sice odpovídají snaze vytvořit „kouzlem domova dýšící“ stavbu, rozvržení hmoty do dvou identických celků spojených nižším křídlem a zejména vyvýšená vstupní lodžie odkazují spíše ke klasickým architektonickým vzorům. Také jednotlivé půdorysy připomínají schema velkoryse rozvržených barokních staveb, pokud si tedy odmyslíme reálné měřítko. (Jeden návrh počítá i s přidruženými jeslemi umístěnými v patře.) Mezi standardní dispoziční výbavu mateřské školy budoucnosti zahrnují Edgar s Moudrým např. ošetřovnu, byt školnice, sborovnu a školní kuchyni. Stravování se totiž v této době řešilo buď svačinami, které si děti nosily z domova nebo, v případě Prahy, dovážkou z Ústřední kuchyně pražských škol mateřských.⁸⁸ Zahrada je rozdělena na letní hřiště a krytou část (verandu) sloužící dětem jako útočiště za špatného počasí nebo v chladnějších obdobích roku. Autor doporučuje část venkovního prostoru vyhradit pro hospodářsko-výchovné účely (zahrádka, chov drobného zvířectva).

---

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ EDGAR (pozn. 82) 174.

Uvádí také několik zahraničních příkladů. Ve výchovné praxi doporučuje následovat americký model, který poskytuje dětem dostatek volnosti ve svobodném projevu a zároveň profesionální péči, z hygienického hlediska pak francouzský typ. Navrhované řešení architektonické formy je ještě ovlivněno všeobecnou dobovou snahou nalézt osobitý národní výraz, který by „odpovídal našemu hmotnému a duchovnímu prostředí“.⁸⁹

O dva roky později uvádí inspektorka mateřských škol Milada Kellerová všeobecné zásady důležité pro výstavbu moderní budovy. Většina zde uvedených bodů zůstane platná až do šedesátých let dvacátého století. Základní parametry jsou: vhodně zvolená parcela (uprostřed sadů, zahrad, stran hluku a prachu); adekvátní orientace vůči světovým stranám, dobrá dostupnost (ve středu obvodu, nebo – v případě rozlehlější obce – v blízkosti obvodu rodin sociálně slabších); budova přízemní, nejvýše jednopatrová; soustředění místnosti kolem hlavní (čtvercové nebo okrouhlé) síně, která může sloužit také lidovýchovné činnosti s rodiči a pořádání loutkových představení; účelné a hygienicky vhodné rozložení místností – prosluněná herna spojená posuvnou skleněnou stěnou s verandou, která v létě slouží za letní jídelnu a příležitostnou odpočívárnu, pracovna často suplující jídelnu s dobře udržovatelnou podlahou a ostatním zařízením, sociální zařízení a různé komory v takovém množství a tak vhodně umístěné, aby se „nekonaly zbytečné cesty za dozoru pomocného personálu na vzdálené záchody a umývárny a nepřenášely se zbytečně pomůcky, hračky, nádobí a p.“⁹⁰ Nezbytnou výbavou se stává kuchyně, odpočívárna, dezinfekční a izolační místnost se zvláštním přímým východem z budovy, vlastní místnosti jednotlivých oddělení zútulněné četnými nepravidelnými arkýři a doplněné dobře větratelnými šatnami. Mimo tyto prostory má být umístěna ředitelna, pokoj školnice, školní kuchyně se spíží a malou prádelnou a sklepy pro palivo.

Z úsporných důvodů se může mateřská škola kombinovat s jeslemi. V tomto případě jsou hospodářské a administrativní části společné. Síni kojenců a batolat by měla být věnována nejvhodnější světová strana, protože tyto děti jsou většinou odkázány na pobyt uvnitř budovy, proto by zároveň nutnou součástí těchto oddělení měla být terasa, umožňující nejmenším pobyt venku alespoň v teplých měsících. Společná zahrada by měla obsahovat pískoviště, travnaté hřiště, brouzdaliště, koutek s lavičkami a dětské záhonky. Důležité je zbudování přilehlé

---

⁸⁹ EDGAR (pozn. 82) 162.

⁹⁰ KELLEROVÁ Milada: Mateřské školy, jesle, útulky školní mládeže, in: Stavitel 1924, 33.

umývárny nebo alespoň přístřešku s mísou na mytí a kohoutkem pitné vody. Výška a velikost místností by měla být úměrná velikosti předškolního dítěte (Kellerová uvádí velikost síní 7x10x4m, event. 6x9x3,60m) a samozřejmě i další zařízení a vybavení interiéru by mělo odpovídat zdejšímu specifickému provozu. Nepříznivá ekonomická situace státu ještě neumožňovala výstavbu moderních školkových budov v potřebné míře, proto Kellerová (stejně jako Edgar) připouští kompromisní řešení a stanovuje podmínky, za nichž by bylo možné dočasně ponechat prostory mateřské školy v kontextu školy obecné.⁹¹

V dalších letech se postupně zpřesňovala podoba školní budovy: zkoumala se vhodnost konkrétních stavebních materiálů, podle nejnovějších hygienických norem se propočítávaly kubatury a experimentovalo se s půdorysným řešením. Nástup funkcionalismu vyřešil nadlouho i formální podobu budovy. Prvořadým se stává heslo: vzduch, světlo, prostor.

Velmi zajímavou odbočkou na cestě k dokonalé stavbě mateřské školy je pokus levicově orientovaných architektů vzkřísit myšlenku kolektivního bydlení. Předpokládaná proměna společnosti se měla projevat, kromě jiného, také rozpadem tradiční rodiny. Žena a muž měli nadále žít odděleně, v samostatných menších obytných buňkách, které zahrnovaly jen nejnútnejší hospodářské zařízení, neboť veškeré běžné každodenní úkony od praní prádla až po stravování měly být nadále v kompetenci specializovaných služeb. Sportovní vyžití a společenskou zábavu měly zprostředkovat tělocvičny, sportoviště a společenské sály. Výchovu dětí měly zajišťovat předškolní zařízení umístěná v budově (či budovách) koldomů. Nejradikálnější teorie hovořily o úplném odtržení dětí od rodin (matek) a jejich soustředění do celotýdenních výchovných zařízení situovaných mimo znečištěné městské prostředí.⁹²

Po druhé světové válce byla potřeba lepší výchovy mládeže vnímána ještě intenzivněji. Moderní školní budova se stala symbolem obrody společnosti a “mocným činitelem výchovným”.⁹³ Dvacátého sedmého října 1945 vydal prezident Beneš dekret zřizující v Praze Výzkumný ústav pedagogický Jana Amose Komenského, jehož součástí bylo oddělení pro školské stavebnictví. Přednostou oddělení se stal Karel J. Laboutka, který v roce 1947 napsal: *„Dobrá škola staví základy k rozvoji života kulturního, hospodářského, politického i sociálního. Tam, kde byla škola popelkou, nedosáhlo se nikdy plné národní aktivity, kdežto ve státech s vyspělým školstvím*

⁹¹ KELLEROVÁ (pozn. 90) 34.

⁹² viz např.: KREJCAROVÁ Milena: Je vůbec možno vychovati dobře dítě doma?, in: Žijeme II, 1932, 230-233.

⁹³ LABOUTKA Karel J.: Jesle, mateřské školy, národní školy I. a II. stupně, in: NĚMEČEK Vladimír (ed.): Projekty, Praha 1947, 31.

*docházelo k všetrannému rozvoji. Základní podmínkou úspěšné školské práce je dokonalá školní budova.*⁹⁴ Dlouhodobá snaha přizvat k projektování školních budov i odborníky z jiných oblastí⁹⁵, především pedagogy a hygieniky, dospěla zde konečně ke svému cíli. Na základě této mezioborové spolupráce navrhovalo oddělení typizované plány školních budov, mateřských školek a jeslí. Při této činnosti se inspirovalo zahraničními projekty (anglickými, americkými, německými, francouzskými, ženevskými, ruskými a zejména holandskými), posuzovalo úroveň a výsledky dosud realizovaných pokusných škol na domácím území a pedagogických koncepcí od Komenského po Montessoriovou.

Přestože reformní hnutí volalo po změně školských a stavebních zákonů již několik desítek let a stránky pedagogických a architektonických periodik se plnily odbornými články, neposunula se zřejmě poválečná situace ve školském stavitelství o mnoho dále, než tomu bylo krátce po založení ČSR. Důvody které brzdily zásadnější modernizaci v této oblasti byly: starý stavební zákon neodpovídající základním požadavkům bytové kultury, laický přístup odpovědných činitelů při zadávání stavebních prací, nedocnění spolupráce projektanta, pedagoga a hygienika, což vedlo často ke zbytečnému proinvestování velkých částek peněz, stejně tak nemístné šetření, v jehož důsledku někdy docházelo ke znehodnocení celé stavby a v neposlední řadě realizace stavby na příliš malém pozemku znemožňující zbudovat veškerá příslušenství, kterými by moderní škola měla disponovat (zahrada, hřiště).⁹⁶

Zdá se, že klíčové postavení této instituce v moderním vzdělávacím systému nebylo na konci čtyřicátých let většinou laické veřejnosti ještě plně akceptováno. Síť mateřských školek byla v této době poměrně řídká a to zejména v malých městech a na venkově.

V teoretické rovině došlo k určitému přesunu priorit. Zatímco Edgar požaduje hlavně uspokojit základní životní potřeby (pravidelná strava, zdravý spánek, základní hygiena) a přirozenou touhu dětí po svobodném pohybu, společným jmenovatelem všech odborných diskuzí se v době po druhé světové válce staly pojmy „socializace, společnost, kolektiv“. Dítě se v kolektivu ostatních učí ohledům, pocitu sounáležitosti a komunikačním dovednostem. Přestože tytéž věty bychom mohli snadno nalézt v mnoha předválečných textech, nyní se změnil jejich emocionální náboj.

---

⁹⁴ LABOUTKA Karel J.: Stavba a zařízení školy, Praha 1947, 9.

⁹⁵ viz např.: EDGAR (pozn. 82)

⁹⁶ LABOUTKA 1947 10.

Individuální výchova v rodinném kruhu byla některým vnímána dokonce jako potencionálně nebezpečná pro společnost, neboť: „*isolace jedincova by vedla k rozpadu společnosti.*“⁹⁷

Množství poznatků z oblasti psychologie, pedopsychologie, sociologie a lékařství umožňovalo dotáhnout architektonický koncept ideální mateřské školky do nejmenších detailů. K utváření půdorysu se začalo přistupovat z hlediska psychologických a pedagogických zvláštností tohoto stupně veřejné výchovy.

Architekt Václav Velvarský ve stati „Stavby mateřských škol“ charakterizuje období raného dětství pomocí tří skutečností: dítě chápe každou hru jako zaměstnání a každé zaměstnání jako hru, tříleté děti přicházející do školy se nachází ve stadiu egocentrismu, v dalších letech ale získávají schopnost spolupracovat ve skupinách a konečně křehká tělesná struktura malého dítěte vyžaduje nejvyšší hygienickou péči.⁹⁸ Tyto tři předpoklady určovaly podobu vnitřní dispozice, která se v mnohém shoduje s koncepcí např. Kellerové. Herna, pracovna a zahrada měly kromě hry sloužit i rozvíjení různých motorických dovedností, jídelna a velká hala (využívaná také jako příležitostný společenský sál nebo divadélko) měla umožnit sblížení kolektivu. Příchod slunce do každého koutu budovy, dostatečný přísunem čerstvého bezprašného vzduchu (snadné větrání, posuvné stěny herny a pracovny), snadná údržba všech ploch a povrchů, hojnost studené a teplé vody, dostatek umývárny a toalet, alespoň jedna vanová lázeň a sprchy, umývárny a toalety nejen uvnitř budovy, ale také při vstupu do zahrady, aby se děti mohly před návratem do tříd očistit od bláta a písku, odpočívárna nebo veranda, poskytující přístřeší za vlhkého počasí, to jsou jen některé z mnoha vymožeností, které měly zajišťovat zdravý tělesný vývoj dítěte. O úklid se měla starat školnice, jejíž byt měl být příhodně situován při vchodu do budovy. Ošetřovnu měla ve větších školkách doplňovat izolační místnost. Součástí měla být i ředitelna, místnost pro učitelky (sborovna), hovorna pro matky, šatny, hospodářské místnosti jako kuchyň, prádelna a mandlovna (ty ovšem mimo budovu nebo v suterénu či patře) a množství různých úložišť, komor a skladů.

---

⁹⁷ PŘÍHODA Václav: Smysl předškolní výchovy, in: VRÁNA Stanislav (ed.): Česká mateřská školy do nového údobí, Brno 1946, 31.

⁹⁸ VELVARSKÝ Václav: Stavby mateřských škol, in: VRÁNA (pozn. 79) 315sq.

Velvarský určuje ideální světlost výšku místností na 3,5 m, v hale na 4 m, neboť nižšími výškami „dosáhne se větší intimity školy“.⁹⁹ Podlahová plocha má mít rozsah 3 až 5 m² na dítě. Zajímavá je zmínka týkající se koncipování půdorysu, autor ji ale bohužel podrobněji nerozvádí: „Vzájemná poloha jednotlivých místností musí být stanovena na základě globálního půdorysu, který člení celkovou plochu z jednotného hlediska podle potřeb, daných povahou dětských činností a počtem dětí. Bylo by základní chybou tvořiti synthetický půdorys, jak se dělo při starých školách, kde byla projektovány jednotlivé místnosti a pak teprve spojovány dohromady.“¹⁰⁰ Zatímco podoba půdorysu ještě není uspokojivě vyřešena, vnitřní vybavení (nábytek, pomůcky apod.) je v této době již standardizované a jeho funkčnost a ideální podoba dostatečně odzkoušené.

Významnou změnou oproti minulosti je pojetí venkovních prostor - zahrady a hřiště - jako nedílných součástí celku. Bez možnosti využívat tyto prostory by budova školky nebyla nadále kompletní a odporovala by požadavku na zajištění zdravého tělesného vývoje dětí.

Výše popsaná, dokonale vybavená mateřská škola by ale pochopitelně jen těžko našla uplatnění v menších městech a na vesnicích, kde pro tak ambiciózní projekt nebývá dostatek finančních prostředků. Velvarský proto navrhuje zjednodušenou verzi, obsahující jen to nejnútnejší pro venkovský typ a plné vybavení, avšak menší měřítko pro venkovské město. V husté zástavbě velkého města musí někdy architekt pracovat i s menším pozemkem, než by si povaha projektu žádala a v takovém případě je možné volit dvouetážovou dispozici. Do patra doporučuje umístit hospodářské budovy, případně noclehárnu a s přízemím ho spojit rampou, která zajišťuje větší bezpečnost malých obyvatel. (Globální půdorys však tímto řešením dostává trhliny.¹⁰¹) Ideální je dostatečně velký pozemek v klidné zóně (např. v blízkosti sadů) v centru městečka či obvodu (aby mělo každé dítě do školky stejně daleko), na vesnicích je naopak nejvhodnější postavit školku mimo obec, z dosahu zemědělské půdy (hnojišť). Pozemek má být orientován na jih nebo jihových (herny, pracovny).

Zatímco Edgar se na počátku dvacátých let snaží přizpůsobit vnější a vnitřní formální stránku zařízení dětskému vkusu, vytvořit útulné domácí prostředí a zajistit základní životní a

---

⁹⁹ VELVARSKÝ (pozn. 98) 323.

¹⁰⁰ Ibidem

¹⁰¹ VELVARSKÝ (pozn. 98) 326.

emocionální potřeby dítěte, stává se projektování budovy mateřské školy v průběhu následujících let samostatnou architektonickou disciplínou, kdy každý centimetr čtvereční byl projektován (alespoň teoreticky) na základě nejnovějších výzkumů.

4.4 Dvojpavilon mateřské školy a jeslí primátora Dr. Vacka

Na stavbě mateřské školky spolupracovala Milada Petříková-Pavlíková s kolegou Janem Mayerem, s nímž projektovala i některé další zakázky, např. úpravu městského hřbitova ve Slivenci. Návrh vznikl v roce 1947, ale stavba byla dokončena až roku 1949. Budova byla pravděpodobně zamýšlena jako prototyp a vzor pro další zařízení po celé republice. Na předpokládanou výstavbu ve velkém však stát neměl peníze a vývoj v této oblasti na delší čas ustal.

Přízemní budova je projektována v duchu pozdního funkcionalismu. Pavilony jsou od sebe odsazené, spojené nižší prosklenou chodbou. Budova je umístěna na samostatném pozemku, uprostřed domkové zástavby na území Prahy 4 – Lhotka. Na pozemek se vstupuje z prostoru malého parku ze severovýchodu, oba jednopodlažní pavilony se velkými pásovými okny otevírají do velké zahrady na jihozápadě. Do vestibulu mateřské školy se vstupuje z kryté verandy, přiléhá čekárna matek a dvě oddělené šatny, z nichž se vchází do společné ústřední haly, v tomto případě ne centrální. Při pravém a levém rohu jižní stěny haly jsou situovány vchody do pracoven (I. a II. oddělení), každá má rozlohu 60m². Pracovny zde suplují neexistující samostatnou jídelnu a jsou vzájemně odděleny velkým prostorem společné herny (80m²) mírně vystupující z hmoty stavby. K hale je na levé straně připojena kuchyně s přípravnou, na pravé straně administrativní místnost, šatna personálu a lékařská ambulance spojená s izolací. Umývárny a toalety určené pro každé oddělení zvlášť jsou přístupné buď z haly (I. odd.) nebo přímo z pracovny (II. odd.). Sociální zařízení II. oddělení slouží zároveň všem dětem v případě pobytu na zahradě, ze západní strany jsou totiž přístupné přes malou venkovní předsíň. Nepravidelně rozmístěné menší prostory slouží k uskladnění hraček, pomůcek nebo lehátek. Na krytou verandu se vchází z prostoru pracovny I. oddělení. K pavilonu jeslí přiléhá kolmo vstupní křídlo, které obsahuje průchozí kočárkárnu, třípokojový byt správce budovy, společnou hospodářskou část – prádelnu, sušárnu a žehlírnu a místnosti administrace a personálu. Namísto šaten jsou zde dvě přijímací oddělení

(kojenců a batolat), na něž navazují samotné pokoje, vzájemně oddělené posuvnými stěnami od prostoru indispozice. Ze severu přiléhají prostory mléčné kuchyně, lázně, umývárny, toalet a přípravny. Na pokoj batolat (vpravo) navazuje odpočívárna, z níž je možný výstup na verandu. Obě verandy (MŠ a batolat) navazují na terasu, obléhající celou jihovýchodní stranu budovy, z terasy jsou přístupná dvě brouzdaliště.

6. Jiný pohled - sociální architektura jako dobový fenomén

Sociální tendence ve směřování české architektury dvacátých a třicátých let je všeobecně známá. Tuto orientaci si vyžádala nepříznivá poválečná situace i zahraniční vývoj, který čeští architekti intenzivně sledovali. První projekty byly zaměřené na zlepšení bytové situace nemajetných vrstev. Architekti experimentovali s množstvím možných řešení. Někteří se pustili do budování zahradních kolonií po anglickém vzoru, jiní se pokoušeli vynalézt co nejušpornější půdorysné řešení, které by bylo funkční a zároveň ekonomické. Ne vždy se tento program podařilo naplnit. Například do některých zahradních kolonií se stěhovali středostavovské rodiny, protože novostavby byly, přes všechnu snahu, pro chudé a dělnictvo finančně stále nedostupné.¹⁰² Příkladem úspěšné realizace zahradního města pro dělníky může být bařův Zlín.¹⁰³ Levicově orientovaní architekti šli ještě dále. Navrhovali celá nová města, která měla novým způsobem utvářet nového pracujícího. Komplexy funkcionalistických budov měly svým obyvatelům poskytovat přístřeší v podobě normované bytové jednotky, sociální služby v bezprostředním dosahu a společenské a kulturní vyžití díky existenci společných jídelen, kluboven apod. Nový životní styl měl zasahovat a měnit i podstatu mezilidských vztahů, které se měly podle hlavního teoretika levicové avantgardy Teigeho touto cestou zbavit různých nesmyslných a škodlivých závislostí a jiných patologických jevů. Nejznámější realizovanou stavbou levicové avantgardy je litvínovský Koldům architektů Václava Hlinského a Evžena Linharta. V době, kdy v Československu vrcholila velká hospodářská krize, vznikly dva zásadní texty věnující se sociální architektuře. Karel Teige se v obsáhlé studii „Nejmenší byt“¹⁰⁴ pokusil postihnout všechny aspekty bytové nouze, na pozadí historickém i v souvislosti s krizí a na zahraničních příkladech nastínil nutný budoucí vývoj v bytovém stavitelství. Jiří Kroha se ve své sociologicko-psychologické sondě „Sociologický fragment bydlení“¹⁰⁵ zaměřil na architekturu jako politickou sílu současnosti, jako nástroje, který definuje třídní společnost.

---

¹⁰² ŠVÁCHA Rostislav: Architektura dvacátých let v Čechách, in: Dějiny českého výtvarného umění 1890-1938 IV/2, Praha 1998, 11-35

¹⁰³ Ibidem

¹⁰⁴ TEIGE Karel: Nejmenší byt, Praha 1932

¹⁰⁵ KROHA Jiří: Sociologický fragment bydlení, vypracováno 1932-33, knižně vydáno 1973 v Brně

7. Závěr

Sociální architektura však měla ještě jinou podobu, než jakou byly výše zmíněné velkolepé projekty a utopické projekty předních českých architektů. Tato architektura vznikala bez valného povšimnutí odborných periodik ani si tento cíl nekladla. Její význam spočíval v jejím účelu, v tom že prostě a obyčejně sloužila potřebným. Velké dílo, které v tomto směru vykonaly dobrovolnické organizace stojí za pozornost. I z tohoto stručného výčtu těch nejznámějších staveb je patrné, že bez této pomoci by se československý stát neobešel.

Stylové zařazení těchto budov je různé a nehrálo prakticky žádnou roli, zásadní byla funkčnost, účelnost, zdravotní nezávadnost a ekonomičnost řešení. Takové měly být i stavby projektované Miladou Petříkovou-Pavlíkovou. Jejich decentní, nenápadnou podobu určovala, vedle dobových trendů, také nutnost uspořít na nepodstatném. To se týká především budovy Ženského klubu českého, který byl přitom doslova Národním divadlem ženského hnutí. Upřímný zájem Petříkové-Pavlíkové o tento typ zakázek a její lidský přístup dokládá fakt, že za projektování těchto staveb nevzala žádný honorář a také její vlastní vyjádření: *„S prvním mým kloučkem přicházel na svět i můj první samostatný projekt – Dům osamělých žen v Dejvicích. Později to byly rodinné domy, vily, interiéry. Projekt Domoviny Charlotty Masarykové v Letohradské ulici je stejně starý s mým třetím klukem. Tenkrát měl tento projekt pro mne zvláštní půvab, poněvadž domovina byla z části řešena jako útulna pro matky s dětmi. Tento obor je mi obzvláště blízký, a v tom směru bych zase ráda víc pracovala.“* Budova Mateřské školy a jestli se, jak už bylo řečeno, z tohoto souboru vymyká. Péče o nejmenší ale zároveň byla a je nejdůležitějším úkolem většiny žen a ženského hnutí se také na tomto poli zasadilo o mnohá

Milada Petříková-Pavlíková postavila nebo se podílela na mnoha dalších budovách a úpravách, jejichž detailní popis nebyl předmětem této práce. Některé její další aktivity nebyly vůbec zmíněny, například Petříkové účast na několika výstavách architektonických nebo ženských. Cílem nebylo podat ucelenou zprávu o životě a práci jednoho člověka, nýbrž demonstrovat na několika vybraných stavbách existenci určitého nenápadného proudu, který není v souvislosti s architekturou první republiky příliš zmiňován. Existovaly nejen ženy architektky, ale i stavitelky, investorky a všestranně nadané odhodlané manažerky, které také pomáhaly budovat československý stát.

Seznam použité literatury a pramenů

Monografie:

- BAHENSKÁ Marie: Počátky emancipace žen v Čechách, Praha 2005
- BENEŠOVÁ Marie, Česká architektura v proměnách dvou století, 1780-1980, Praha 1984
- Dějiny českého výtvarného umění IV 1890-1938, Praha 1998
- DOBIÁŠ Kazimír: Sociální politika Československé republiky v prvním desetiletí jejího trvání, Praha 1929
- HARNA Josef: První Československá republika, in: PÁNEK Jaroslav / TŮMA Oldřich a kol.: Dějiny českých zemí, Praha 2008, 313-340
- KÁRNÍK Zdeněk: České země v éře První republiky (1918-1938), Díl I. Vznik, budování a zlatá éra republiky (1918-1929), Praha 2000
- KASPER Tomáš / KASPEROVÁ Dana: Dějiny pedagogiky, Praha 2008
- KOMENSKÝ Jan Amos: Informatorium školy mateřské, Praha 2007
- KROHA Jiří, Sociologický fragment bydlení, Brno 1932-33
- KŘIČKOVÁ Pavla: Život a dílo Marie Steyskalové, Brno 1929
- LENDEROVÁ Milena / JIRÁNEK Tomáš / MACKOVÁ Marie: Z dějin české každodennosti, Praha 2010
- LOVČÍ Radovan: Alice Garrigue Masaryková - život ve stínu slavného otce, Praha 2007
- STEYSKALOVÁ Marie: Vlastní životopis, Brno 1929
- ŠVÁCHA Rostislav: Lomené, hranaté & obloukové tvary - česká kubistická architektura 1911-1923, Praha 2000
- ŠVÁCHA Rostislav: Od moderny k funkcionalismu, Praha 1985, 1995
- TEIGE Karel: Nejmenší byt, Praha 1932
- UHROVÁ Eva: České ženy známé i neznámé, Praha 2008
- LUKEŠ Zdeněk, Český architektonický kubismus, Praha 2006

Články, stati, katalogy, archivní materiály, internetové stránky:

- CAIVAS Karel: In memoriam architekta Prof. ing. Dra Theodora Petříka, Architektura III, 139-141; KOŠATKA Bedřich: K 100. Výročí narození architekta Theodora Petříka, in: Architektura 9/1982
- Časopis československých inženýrův a architektův XX, Praha 1921, 58

- Československý architekt XXI, 1975, č.23-24, 10
- HONZÁKOVÁ Albína: Práce F. F. Plamínkové v ženském klubu českém, in: eadem (ed.): Kniha života (sborník), Praha 1935, 66-73
- EDGAR Emil: Školy, Praha 1918
- EDGAR Emil: Poznámky o škole mateřské, in: Stavitel III, 1921/22, 53-56
- EDGAR Emil: Stavba a zařízení škol, Praha 1922
- GUZIK Hubert: „Líná Zuzanka“ Avantgarda, ženy a taylorismus v československé domácnosti, in: Umění LII, 2004, 247-260
- GUZIK Hubert: Jak projít uchem jehly? Emancipace žen v architektonických povoláních 1918 - 1948, in: Umění LVI, 2008, 426-436
- GUZIK Hubert: Diogenova rodina. Kolektivizace bydlení v Čechách 1905 - 1948, in: Umění LIV, 2006, 162-176
- KELLEROVÁ Milada: Mateřské školy, jesle, útulky školní mládeže, in: Stavitel, 1924, 33-35
- KRÁLOVÁ-HORÁKOVÁ Milada: Nový zákon nemanželským dětem, in: Eva, 1928-29, 24
- KRÁLOVÁ-HORÁKOVÁ Milada: Ženy neodmítejte poručenství, in: Eva, 1928-29, 28
- Jak bydleti, Praha 1935
- KREJCAROVÁ Milena: Je vůbec možno vychovati dobře dítě doma?, in: Žijeme II, 1932, 230-233
- LABOUTKA Karel J.: Jesle, mateřské školy, národní školy I. a II. stupně, in: NĚMEČEK Vladimír (ed.): Projekty, Praha 1947, 31
- LABOUTKA Karel J.: Stavba a zařízení školy, Praha 1947
- NOVÁKOVÁ Teréza: Ženský klub český, Praha 1902
- MACHONIN Jan / RYNDOVÁ Soňa / VALCHÁŘOVÁ Vladislava / VINTROVÁ Alena (ed.): Povolání: architekt[ka] (kat. výst.), Nová síň, Praha 2003
- PAŘEZOVÁ E.: První česká inženýrka architektka – Milada Petříková, in: SMĚŘIČKOVÁ Helena (ed.): První české dívčí gymnázium – 1890-1990 (sborník ke 100. výročí), Praha 1990, 84-86
- PENCÁK Martin: Nástup architektonické moderny a c. k. Česká vysoká škola technická, in: Umění LVI, 2008, 514-528
- PETŘÍKOVÁ-PAVLÍKOVÁ Milada: Byt samostatné ženy, in: Jak bydleti (cyklus přednášek), Praha 1935, 17-26
- PETŘÍKOVÁ-PAVLÍKOVÁ Milada: Ze školy a ze života, in: Honzáková Albína (ed.): Československé studentky let 1890-1930 - ke čtyřicetiletí založení Minervy, Praha 1930, 200-203

- První česká architektka, in: Československý architekt XXI, 10
- PŘÍHODA Václav: Smysl předškolní výchovy, in: VRÁNA Stanislav (ed.): Česká mateřská školy do nového údobí, Brno 1946, 20-45
- RATHAUS Ladislav: Otázky zákonité úpravy školství mateřského, in: idem (ed.): Sociální a pedagogické základy školy mateřské, Praha 1931, 9-24
- ŘEZÁČOVÁ E.: Domovina Charlotty Masarykové, in: Eva XV, 1929/30, 26
- STARÝ Oldřich, Architekt Prof. Dr. Theodor Petřík, in: Architektura III, 1941, 137sq.;
- UHROVÁ Eva: První česká inženýrka architektka Milada Petříková-Pavlíková a její stavby sociálního charakteru z let 1924-1932, in: Věstník Grantového projektu KSC a radikálního socialismu v Československu 1918-1989, 2003, č.7-8, nepag.
- Útulna pro matky bez přístřeší na Královských Vinohradech, in: Český svět XXI, 1925, 15
- VELVARSKÝ Václav: Stavby mateřských škol, in: VRÁNA Stanislav (ed.): Česká mateřská školy do nového údobí, Brno 1946, 315-333
- Ženský klub český pod vlastní střechou, in: Ženská rada, 1932
- BÍLEK Karel: LA PNP, fond Albíny Honzákové, Praha 1997, edice inv. č. 538.

<http://www.sedmicka.cz/liberec-jablonec-nad-nisou/clanek/podzemi-liberce-skryva-tajemne-chodby-74763>, vyhledáno 26. 10. 2011

Seznam obrazových příloh

- Obr.1, Útulný domov osamělým ženám, Šolínova 344/1, Praha 6, pohled od jihovýchodu, Foto: autor.
- Obr.2, detail fasády, pohled od jihovýchodu, Foto: autor.
- Obr.3, detail fasády, pohled od východu, Foto autor.
- Obr.4, Útulný domov osamělým ženám, Šolínova 513/3, Praha 6, pohled od východu, Foto: autor.
- Obr.5, Útulný domov osamělým ženám, Šolínova 344/1, Praha 6, průčelí, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 6
- Obr.6, průčelí, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 6
- Obr.7, řez, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 6
- Obr.8, půdorys přízemí, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 6
- Obr.9, půdorys I. a II. patra, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 6
- Obr.10, půdorys IV. patra, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 6
- Obr.11, Útulný domov osamělým ženám, Šolínova 513/3, Praha 6, přízemí, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 6
- Obr.12, půdorys I. a II. patro, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 6
- Obr.13, Útulna ochrany ženských zájmů, Dykova 50/20, Praha 10, pohled od jihovýchodu, Foto: autor.
- Obr.14, pohled od severovýchodu, Foto: autor
- Obr.15, podhled od severozápadu, Foto: autor
- Obr.16, pohled od severozápadu, Foto: autor
- Obr.17, pohled od severozápadu, Foto: autor
- Obr.18, Huber Ulrich, návrh letohrádku, 1872, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 10
- Obr.19, Útulna ochrany ženských zájmů, západ, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 10
- Obr.20, Útulna ochrany ženských zájmů, jih a východ, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 10
- Obr.21, Útulna ochrany ženských zájmů, sever, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 10
- Obr.22, suterén, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 10
- Obr.23, přízemí, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 10
- Obr.24, atikové podkroví, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 10

Obr.25, Ženský klub český, Ve Smečkách 594/26, Praha 1, pohled od východu, Foto autor.

Obr.26, fasáda a interiéry, Foto: archiv NTM.

Obr.27, průčelí, archiv NTM.

Obr.28, řez, archiv NTM.

Obr.29, II. suterén, archiv NTM.

Obr.30, I. suterén, archiv NTM.

Obr.31, přízemí, archiv NTM.

Obr.32, I. patro, archiv NTM.

Obr.33, II. patro, archiv NTM.

Obr.34, III. patro, archiv NTM.

Obr.35, IV. patro, archiv NTM.

Obr.36, V. patro, archiv NTM.

Obr.37, MŠ a jesle primátora Dr. Vacka, Na Větrově 1022/22, Praha 4, pohled od severu, Foto: autor

Obr.38, pohled od severu, Foto: autor

Obr.39, pohled od jihu, Foto: autor

Obr.40, pohled od jihu, Foto: autor

Obr.41, pohled od jihu, Foto: autor

Obr.42, MŠ a jesle primátora Dr. Vacka, Na Větrově 1022/22, Praha 4, nárys, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 4

Obr.43. půdorys, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 4

Obr.44, situace, Archiv stavebního odboru ÚMČ Praha 4